

ŠUMSKI (ILI BILJNI) POKROV NA JADRANSKIM OTOCIMA PREMA STRANIM PUTOPISCIMA – 15. – 17. STOLJEĆE

FOREST OR VEGETATION SHROUD ON ADRIATIC ISLANDS, ACCORDING TO FOREIGN TRAVEL WRITERS (15TH – 17TH CENTURY)

Krešimir KUŽIĆ

Zagreb

kresimir.kuzic@zg.t-com.hr

Received / Primljeno: 12. 9. 2018.

Accepted / Prihvaćeno: 17. 12. 2018.

Original scientific paper / Izvorni znanstveni rad

UDK / UDC: [630*18+581.9] (497.58Dalmacija)"14/16"(091)
94(497.58Dalmacija)"14/16"

Sažetak

Autor je u radu analizirao izvratke iz putopisa europskih putnika iz radoblja od 15. do 17. stoljeća u kojima se spominje šumski, odnosno biljni pokrov na 35 jadranskih otoka. Tekstovi su dali sliku stanja vegetacije u rasponu od ogoljenih površina preko pašnjaka i makije do visoke šume, a navode se i parkovne površine. Prava šuma nalazila se izrijekom samo na otocima Cresu, Lošinj i Korčuli, a ostalo su bile površine pod makijom. Od biljnih vrsta navedena je česmina i bor, kao i grmolika planika, mirta te smrdelj. Također su objašnjeni razlozi takvog stanja.

Ključne riječi: Jadran, otoci, putnici, vegetacija, šuma, česmina, planika, ružmarin

Keywords: Adriatic sea, islands, travelers, vegetation, forests, holm oak, evergreen shrub
strawberry tree, rosemary

1. UVOD

Kad je poznati prirodoslovac, Alberto Fortis, zimi 1774. godine posjetio otok Pag, bio je iznimno iznenađen nedostatkom biljnog pokrova.¹ Od domaćih je saznao, a i sam se uvjerio kako ... *Olužno more bijesno udara u kamenitu obalu otoka nasuprot planini²; s te su strane vrhovi i padine bregova pusti zbog vjetra, tako da na njima nema ni šume, ni pašnjaka ni njiva, osim na nekoliko mjesta; nego strašno golo kamenje, pusto i nenaseljivo pokriva gotovo svu površinu.* ...³ To su bile bilješke i razmišljanja jednog od najodličnijih predstavnika prosvjetiteljstva, no kakvo su zanimanje i moć zapažanja o biljnom pokrovu pokazivali mnogobrojni putnici koji su plovili Jadranom 400 ili 300 godina prije učenog opata – ne uvijek od otoka do otoka, nego skokovito, i najčešće u skladu s vjetrom, ali zato otvorenih očiju i spremna pera da to zabilježe? Dolazili su iz Carstva i iz mnogih europskih kraljevstava i vojvodstava, a bili su iz svih staleža i imali su raznoliku naobrazbu, pa su tim više njihove bilješke vrijedne. Osim njih bilo je tu i nekih drugih putnika – putnika po službi: učitelja⁴, vojnika, diplomata i državnih istražitelja⁵ te crkvenjaka, no unatoč usredotočenosti na zadaću ni njihov doprinos ne smijemo zanemariti. I

¹ Alberto FORTIS, *Viaggio in Dalmazia, Volume secondo*, Venezia 1774., 188-204.; Alberto FORTIS, *Travels Into Dalmatia: Containing General Observations on the Natural History of that Country and the Neighboring Islands*, London 1778., 499-508., 527-531.; Alberto FORTIS, *Put po Dalmaciji*, prev. M. Maras, Zagreb 1984., 257-265., 266-270., 279-281.

² Radi se o Velebitu.

³ A. FORTIS, *Travels Into Dalmatia*, 500.; A. FORTIS, *Put po Dalmaciji*, 266-267.

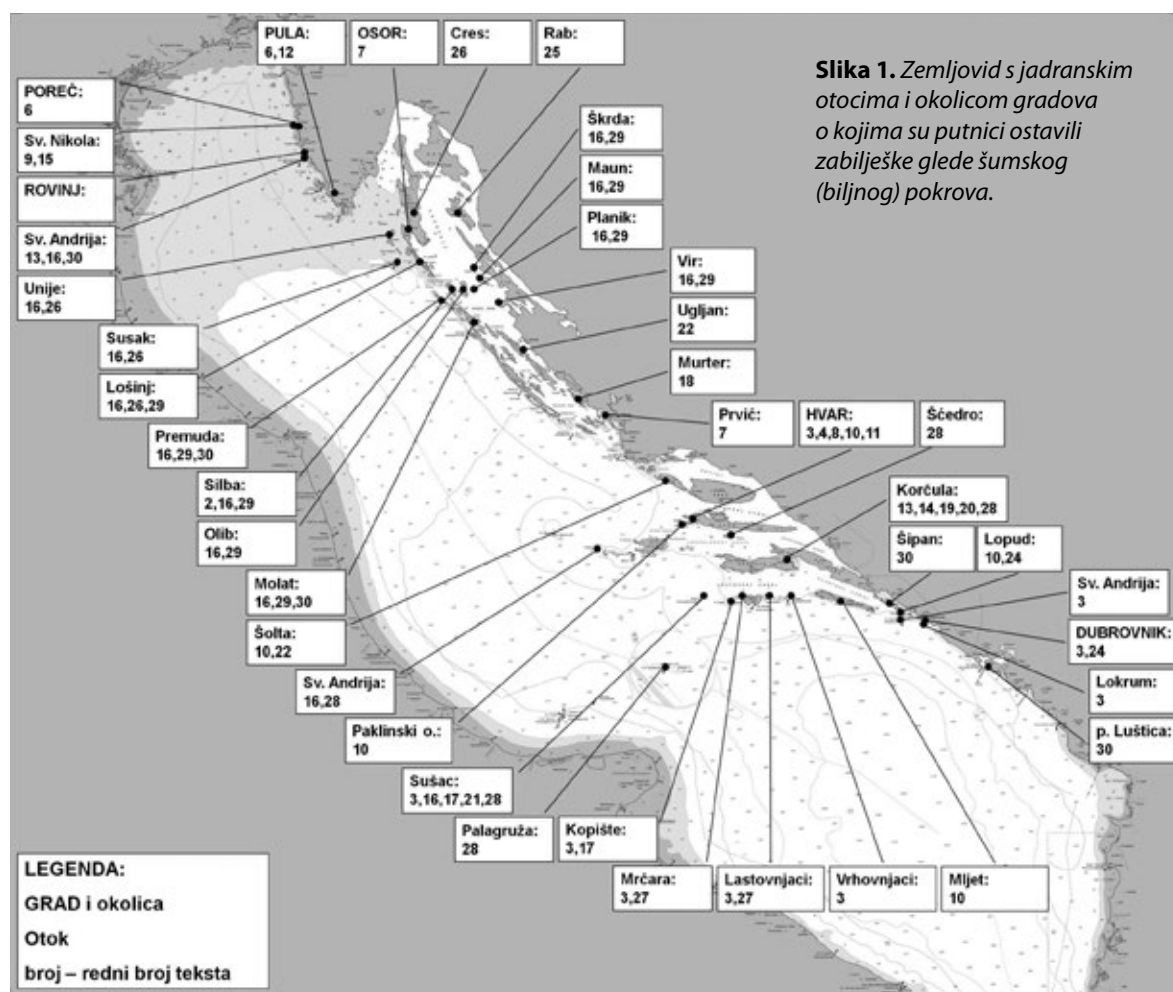
⁴ Svakako najbolji je Paladije Fusko (1450.-1520.), rodnom iz Padove, koji službovao kao učitelj u Šibeniku, Trogiru, Zadru i Kopru. Živeći u tim sredinama imao je dovoljno vremena dobro upoznati okolicu. Vidi: Paladije FUSKO, *Opis obale Ilirika*, prev. Bruna Kuntić-Makvić, Zagreb 1990., 6-7., 20., 27., 45., 48., 50., 53.

⁵ U ovoj skupini ističe se Zuan Battista Giustinian (1524.-1563.), koji je kao opunomoćeni sindik proputovao duž obale od 8. svibnja do kraja studenog 1553. godine ostavivši iznimno vrijedan *Itinerario*. Vidi: Šime LJUBIĆ, *Commissiones et relationes Venetae II., Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* 8, Zagreb 1877., 190., 271.

naposljetku, par ljudi iz gradova na obali ili otocima nošeni ljubavlju prema zavičaju ostavilo je također vrijedne zapise o otočnom šumskom i biljnom pokrovu.

2. OTOCI

Pišući svoje kapitalno djelo »De regno Dalmatiae et Croatiae«, otac hrvatske historiografije, Ivan Lucić, nije propustio navesti podatke antičkih autora o jadranskim otocima od kojih je zacijelo najpoučasniji onaj Plinijev: ... *Obala Ilirika broji više od tisuću otoka*. ... Zajedno s lucidnim tumačenjem načina plovidbe Jadranskim morem,⁶ što ga je napisao 1667. godine, u potpunosti je objasnio raspored obrađenih otoka u ovom radu. Jedni se nalaze uz dužobalnu rutu, a drugi uz pučinski smjer plovidbe. Svi naši putnici plovili su po tom modelu, jednako u odlasku kao i u povratku. Dakle, u putničkim zapisima identificirano je imenom ili opisom 35 jadranskih hidrografskih objekata, od kojih 27 nazivamo otocima (jer im površina prelazi 1 km²), a 8 nazivamo otočićima. Zastupljenost otoka vrlo je visoka

⁶ Ivan LUČIĆ, *O kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske*, prev. Bruna Kuntić-Makvić, Zagreb 1986., 144-155. – ... *Illyrici ora mille amplius insulis frequentatur natura vadosi maris extuariisque tenui alveo intercursantibus* ..., 190-191. Vidi također: Mithad KOZLIČIĆ, *Adriatic Sea Routes from the Antiquity to the Early Modern Age*, *Histria antiqua* 21, Pula 2012., 13., 16.; Krešimir KUŽIĆ, *Hrvatska obala u putopisima njemačkih hodočasnika XIV.-XVII. st.*, Split 2013., 133., 229.; Krešimir KUŽIĆ, *Otok Jabuka u bilješkama putnika na Jadranu od 14. do 17. stoljeća – ime i izgled*, *Geoadria* 20/2, Zadar 2016., 155., 166., 169.

(34,18 %) – spomenut je više nego svaki treći od 79 otoka, dok je postotak obrade od 525 otočića samo 1,52 %.⁷ Navedeni su od sjeverozapada prema jugoistoku (vidi sliku 1.):

1. SV. NIKOLA, otočić jugozapadno od Poreča, površina 124.281 m² (Sl. 2).⁸

Prema putniku iz 1486. godine na otočiću Sv. Nikoli uzgajaju se smokve i masline, dok se u putopisu iz 1521. godine spominju vrtovi i voćke.

Na otočiću od 1114. godine postoji benediktinski samostan.⁹

2. SV. ANDRIJA, otočić južno od Rovinja, površina 144.164 m².¹⁰

Putopisac je 1518. godine također primijetio maslinike, ali i planike¹¹ i šipke. Godine 1532. zabilježen je uzgoj povrća, što daje jak dojam kultiviranosti usporedimo li to sa zapisom iz 1636. godine o drugim okolnim otočićima obraslima grmljem.

Mlečanin Giustinian u izvješću iz 1553. godine piše kako na Sv. Andriji rovinjskom postoji gusti šumarak drveća lisnate krošnje.¹² Vrijedi dodati kako je na otočiću u 8. stoljeću osnovan benediktinski samostan.¹³

3. UNIJE, otok jugoistočno od Pule, površina 16,875.910 km².¹⁴

Ovaj otok je 1532. godine unutar šire skupine dobio kao značajku ogoljenost, a u putopisu iz 1598. dodatno je obrazloženo da služi za ispašu stoke.¹⁵

4. CRES, najveći jadranski otok površine 405,705.293 km² (Sl. 3).¹⁶

U putničkom tekstu iz 1483. godine jasno je opisana vegetacija jugozapadnog dijela otoka Cresa (?) u kojoj je pretezala kadulja. Međutim, zapis nastao 1598. govori o dobrom drvu iz otočnih šuma.

Bordone 1528. godine kao glavnu djelatnost ističe stočarstvo, naglašavajući kako ovce i koze pasu ružmarin i kadulju.¹⁷ Giustinian navodi 1553. godine kako se na otoku Cresu prostiru pašnjaci za uzgoj stoke, kao i šume iz kojih sijeku drva za ogrijev.¹⁸ U skladu s njim je i providur iz 1572. godine.¹⁹

Slika 2. Otočić Sv. Nikola i okolica Poreča, dio gravure Erharda Reuwicha iz knjige Bernharda von Breidenbacha »Die heyligen reyßen gen Jherusalem zuo dem heiligen grab« (skicirano 1483.; tiskano 1486.)

⁷ Tea DUPLANČIĆ LEDER, Tin UJEVIĆ, Mendi ČALA, Coastline length and areas of islands in the Croatian part of the Adriatic Sea determined from the topographic maps at the scale of 1:25 000, *Geoadria* 9/1, Zadar 2004., 8., 11., 31.

⁸ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 18. U otočiće se ubraja jer je površine manje od 1 km².

⁹ Ivan OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj III.*, Split, 1965., 118.

¹⁰ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 18. Negdje se navodi kao Crveni otok.

¹¹ Izvorno piše: *freses*, to jest: *fraises* (jagode), ali je mnogo vjerojatnije da je riječ o planikama. Vidi – Korčula, u ovom radu.

¹² Š. LJUBIĆ, *Commissiones et relationes*, 192.

¹³ I. OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj III.*, 143.

¹⁴ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 12.

¹⁵ Usporedi: Ivo TRINAJSTIĆ, Prilog flori otoka Unija, *Acta Botanica Croatica* 47, Zagreb 1988., 168.

¹⁶ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 11., 31.

¹⁷ Benedetto BORDONE, *Libro di Benedetto Bordone Nel qual si ragiona de tutte l'Isole del mondo con li lor nomi antichi & moderni, historie, fauole, & modi del loro uiuere, & in qual parte del mare stanno, & in qual parallelo & clima giacciono*, Venezia, 1528., 32r – ... *che sono da gente rustica habitate & pocha, hanno pecore & capre assai, le quelli di rosmarini et salua se pascono*. ...

¹⁸ Š. LJUBIĆ, *Commissiones et relationes*, 269.

¹⁹ Grga NOVAK, *Commissiones et relationes Venetae IV.*, *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* 47, Zagreb

Slika 3. Dijelovi otoka Cresa (gore) i Lošinja (dolje) te veduta grada Osora sa simboličkim prikazom šumskog pokrova, gravura iz izolara Giovannija Camocija »Isole famose« (tiskano 1574.)

5. SUSAK, otok jugoistočno od Pule, površina 3,771.587 km².²⁰

Susak se spominje u putopisu iz 1532. godine kao jedan od malih »kamenitih« otoka, dok putnik iz 1598. naglašava kako je otok nenaseljen i da služi kao ispasište za ovce.²¹

6. LOŠINJ, otok jugoistočno od Pule, površina 74,366.091 km² (Sl. 3.).²²

Lošinj je najprije 1532. godine opisan kao kamenit otok, ali 1598. jedan putnik naglašava kako ima velike prihode od šume.

Fusko navodi oko 1508. godine kako se stanovništvo bavi stočarstvom i drvarenjem.²³ (Lošinj se uvijek spominje zajedno s Cresom pa neke značajke iz tekstova nužno međusobno dijele.)

7. RAB, otok površine 86,115.120 km².²⁴

Rab se spominje u putopisu iz 1589. godine, ali kako putnik nije posjetio otok, vjerojatno je kratku natuknicu o njemu temeljio na informacijama posade i izolaru Benedetta Bordonea.²⁵

Fusko oko 1508. godine navodi kako Rab ima nasade, šume i pašnjake, a stanovništvo najviše zarađuje od stočarstva.²⁶ Giustinian navodi 1553. godine kako se pašnjaci na otoku Rabu koriste cijelu godinu za ispašu stoke.²⁷

1964., 37.

Usporedi: Mihaela BRITVEC, Ivica LJUBIČIĆ, Rosana ŠIMUNIĆ, Medonosno bilje kamenjarskih pašnjaka otoka Krka, Cresa i Paga, *Agronomski glasnik* LXXV/1, Zagreb 2013., 35., 37., 41.; Stjepan HORVATIĆ, Novi prilog poznavanju primorske vegetacije gariga i kamenjarskih pašnjaka, *Acta Botanica Croatica* 20-21., Zagreb 1962., 246.

²⁰ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 13.

²¹ Usporedi: Julijano SOKOLIĆ, Otok Susak – mogućnosti revitalizacije; *Društvena istraživanja* 3/4-5(12-13), Zagreb 1994., 505-506.

²² T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 12. Zbog umjetnog kanala računa se kao dva otoka, Veli i Mali Lošinj.

²³ P. FUSKO, *Opis obale Ilirika*, 108-109.

²⁴ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 12.

²⁵ B. BORDONE, *Libro di Benedetto Bordone*, 31v – ... *laquelle molte fiche produce, & è bene popolata*, ... Usporedi: Mithad KOZLIČIĆ, *Kartografski spomenici hrvatskoga Jadrana*, Zagreb 1995., 73., 75.; Veljko ROGIĆ, Rapska otočna skupina, *Geografski glasnik* 31, Zagreb 1969., 110-114., 119.

²⁶ P. FUSKO, *Opis obale Ilirika*, 108-109.

²⁷ Š. LJUBIĆ, *Commissiones et relationes*, 257.

8. PREMUDA, otok sjeverozapadno od Zadra, površina 8,665.480 km².²⁸

Putnik koji se 1636. godine kraće vrijeme zadržao na Premudi, naglašava kamenitost i nisko grmlje koje prekriva otok oko pristaništa Krijal. Nadalje, ističe kako je ime za biljku mirtu saznao od domaćeg puka.

Mirta je tipična sastojina makije.²⁹

9. SILBA, otok sjeverozapadno od Zadra, površina 14,270.576 km².³⁰

O vegetaciji na otoku ostala su nam tri zapisa. Iz onoga nastalog 1461. godine sasvim je jasno kako je glavnina otoka pretvorena u pašnjake za brojnu stoku. U prvom skupnome opisu za otoke između Pule i Zadra iz 1532. godine, kao i u drugom iz 1620., u obratnom smjeru, od Zadra do Osora, ističe se kako je Silba kamenita i neplodna.³¹

10. OLIB, otok sjeverozapadno od Zadra, površina 26,142.083 km².³²

Olib se u skupnome opisu za otoke između Pule i Zadra iz 1532. godine, kao i u obratnom smjeru, između Zadra i Osora, iz 1620. ističe se kao kamenit i neplodan.³³

11. PLANIK, otok sjeverozapadno od Zadra, površina 1,091.094 km².³⁴

Isto tako i Planik se u skupnome opisu za otoke između Pule i Zadra iz 1532. godine, kao i u obratnom smjeru, između Zadra i Osora, iz 1620., opisuje kao kamenit i neplodan. U njegovu imenu sačuvan je naziv biljke planike.³⁵

12. MAUN, otok sjeverozapadno od Zadra, površina 8,502.796 km².³⁶

Putnik iz 1532. godine u skupnome opisu za otoke između Pule i Zadra piše za Maun kako je kamenit i neplodan. Isti opis mu daje i putnik iz 1620. godine koji je prošao obrnutnim smjerom – od Zadra do Osora.

Otok je od srednjeg vijeka poklanjao i davan u zakup radi uzgoja stoke na pašnjacima.³⁷

Otok Maun se kao ispasište spominje u ispravi iz 1190. godine, ali su već u primarnoj darovnici iz 1069. zacijelo pašnjaci bili povod donacije kralja Petra Krešimira IV.³⁸

13. ŠKRDA, otok sjeverozapadno od Zadra, površina 2,052.868 km².³⁹

Prema skupnome opisu za otoke između Pule i Zadra iz 1532. godine, kao i u obratnom smjeru, između Zadra i Osora, iz 1620., Škrda se ističe kao kamenita i neplodna.

Ovaj otok kao ispasište spominje isprava iz 1204. godine.⁴⁰

14. MOLAT, otok sjeverozapadno od Zadra, površina 22,178.022 km².⁴¹

²⁸ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 12.

²⁹ Usporedi: Damir MAGAŠ, Josip FARIČIĆ, Maša SURIĆ, Prirodno-geografska obilježja otoka Premude u zadarskom arhipelagu, *Geoadria* 4, Zadar 1999., 83.

³⁰ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 12.

Vidi također: Damir MAGAŠ, Jadranka BRKIĆ VEJMEJKA, Prirodno-geografska obilježja otoka Silbe, u: *Otok Silba – prirodno i kulturno blago*, Zadar 2013., 20-21.

³¹ Usporedi: D. MAGAŠ, J. BRKIĆ VEJMEJKA, Prirodno-geografska obilježja otoka Silbe, 27.

³² T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 14.

³³ Usporedi: Damir MAGAŠ, Josip FARIČIĆ, Problemi suvremene socio-geografske preobrazbe otoka Oliba, *Geoadria* 7/2, Zadar 2002., 41., 49.; Milenko MILOVIĆ, Sanja KOVAČIĆ, Nenad JASPRICA, Vanja STAMENKOVIĆ, Contribution to the Study of Adriatic Island Flora: Vascular Plant Species Diversity in the Croatian Island of Olib, *Natura Croatica* 25/1, Zagreb 2016., 27.

³⁴ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 12.

³⁵ D. MAGAŠ, J. FARIČIĆ, Problemi suvremene socio-geografske, 37., 51.

³⁶ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 12.

³⁷ Šime PERIČIĆ, Otok Maun u prošlosti, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 46, Zagreb 2004., 78-79., 81.

³⁸ Marko KOSTRENIĆ, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* I., Zagreb 1967., 112-113.; Tadija SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* II., Zagreb 1904., 243-244.

³⁹ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 13.

⁴⁰ Š. PERIČIĆ, Otok Maun u prošlosti, 80., 83.

⁴¹ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 12. Budući da se spominju i drugi objekti oko

Na ovom se otoku, iz zapisa nastalog 1636. godine, može prepoznati znatno degradirani šumski pokrov, odnosno makija ili možda čak garig sastavljen od niskoga grmlja.⁴²

15. VIR, otok sjeverozapadno od Zadra, površina 22,075.764 km².⁴³

Putnici iz 1532. i 1620. godine dali su za sve otoke i otočiće između Zadra i Pule, odnosno, Osora sumarne značajke kamenitosti i neplodnosti pa to vrijedi i za otok Vir.⁴⁴

16. UGLJAN, otok zapadno od Zadra, površina 51,049.186 km².⁴⁵

Iako otok Ugljan leži nasuprot Zadra i razdvaja ih vrlo prometni kanal, jedino je putnik iz 1569. godine spomenuo opskrbljivanje brodova gorivim drvom. Otočna vegetacija je do tada bila pod jakim utjecajem čovjeka zbog intenzivnog stočarenja.⁴⁶

17. MURTER, otok zapadno od Šibenika, površina 17,577.982 km².⁴⁷

Putnik iz 1548. godine opisao je Murter kao sredinu potpuno kultiviranu s nasadima maslina i vinogradima.⁴⁸

Prema Šižgorićevom djelu iz 1487. godine otok se odlikuje plodnošću.⁴⁹ Fusko oko 1508. godine navodi kako Murter obiluje drvom.⁵⁰

18. PRVIĆ, otok zapadno od Šibenika, površina 2,407.033 km².⁵¹

Prema putopisu iz 1483. godine i otok Prvić je imao površine prekrivene poljodjelskim kulturama.⁵²

Šižgorić piše 1487. za Prvić kako je sav kultiviran.⁵³

Fusko oko 1508. godine iznosi kako je Prvić pun nasada.⁵⁴

19. SV. ANDRIJA, otok zapadno od Visa, površina 4,193.858 km².⁵⁵

U putopisu iz 1532. godine navodi se postojanje pašnjaka, dok je prema putniku iz 1609. otok Sv. Andrija neplodan.⁵⁶

20. ŠOLTA, otok jugozapadno od Splita, površina 58,176.475 km².⁵⁷

Šolta je bila spomenuta dva puta – 1493. godine putnik ističe njezinu kamenitost, a to indirektno potvrđuje drugi putnik koji tvrdi kako je 1569. po obroncima otoka vidio samo šafran (?).⁵⁸

Fusko oko 1508. godine navodi kako se stanovnici Šolte bave drvarenjem.⁵⁹

Brguljskog zaljeva, možemo pretpostaviti kako se radi o otocima Tun Veli i Zverinac, kao i dijelu Dugog otoka te otočićima Tun Mali, Brščak i Golac. Vidi: *Veliki atlas Hrvatske*, Zagreb 2002., 135.

⁴² Usporedi: Damir MAGAŠ, Molat. Prilog geografskim istraživanjima u zadarskoj regiji, *Radovi Zavoda JAZU u Zadru* XXVII-XXVIII, Zadar 1981., 359., 368.

⁴³ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 12.

⁴⁴ Usporedi: Damir MAGAŠ, Utjecaj geografskog položaja i prirodno-geografske osnove na razvoj otoka Vira, u: *Otok Vir*, ur. D. Magaš, Zadar 2016., 15-17., 20-21.

⁴⁵ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 12.

⁴⁶ Usporedi: Damir MAGAŠ, Josip FARIČIĆ, Geografske osnove razvitka otoka Ugljana, *Geoadria* 5, Zadar 2000., 58-60., 64., 70.

⁴⁷ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 13.

⁴⁸ Usporedi: Milenko MILOVIĆ, Marija PANDŽA, A Contribution to the Vascular Flora of the Šibenik Archipelago Islands (Dalmatia, Croatia), *Natura Croatica* 19/1, Zagreb 2010., 180., 189., 192.

⁴⁹ Juraj ŠIŽGORIĆ, *De situ Illyriae et civitate Sibenici / O smještaju Ilirije i o gradu Šibeniku*, prev. Veljko Gortan, Šibenik 1981., 40-41.

⁵⁰ P. FUSKO, *Opis obale Ilirika*, 110-111.

⁵¹ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 13.

⁵² M. MILOVIĆ, M. PANDŽA, A Contribution to the Vascular Flora, 180., 189., 192.

⁵³ J. ŠIŽGORIĆ, *De situ Illyriae*, 40-43.

⁵⁴ P. FUSKO, *Opis obale Ilirika*, 110-111.

⁵⁵ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 13.

⁵⁶ Zinka PAVLETIĆ, Analiza flore otoka Sveca, *Acta Botanica Croatica* 38, Zagreb 1979., 156., 160.

⁵⁷ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 12.

⁵⁸ Usporedi: Marija BEDALOV, Prilog flori otoka Šolta, *Acta Botanica Croatica* 48, Zagreb 1989., 124-125.

⁵⁹ P. FUSKO, *Opis obale Ilirika*, 112-113.

21. PAKLINSKI OTOCI – Sv. Klement, otok zapadno od Hvara, površina 5,275.844 km².⁶⁰

U putopisu iz 1493. godine Paklinski otoci⁶¹, svi bez iznimke, navode se kao kameniti.⁶²

22. HVAR, otok površine 297,376.802 km².⁶³

U neposrednoj okolici grada Hvara jedan putnik iz 1472. godine uočio je mnogo ružmarina, a onda je to potvrđeno i u putopisima iz 1493.(?), 1495. i 1532. godine. Druge dvije aromatične biljke sa padina brda uokolo grada bile su kadulja i lavanda, prepoznate 1532.⁶⁴

Fusko oko 1508. godine navodi kako na Hvaru ima obilje ružmarina.⁶⁵ Pribojević 1525. godine spominje uzgoj šafrana (*Crocus dalmaticus*) na Hvaru.⁶⁶ Hektorović 1556. godine nabroja nekoliko uzgojnih biljnih vrsta na Hvaru, a među njima šafran i ružmarin (*Rosmarinus officinalis*).⁶⁷

23. ŠĆEDRO, otok južno od Hvara, površina 8,367.461 km².⁶⁸

Podatci o otoku Šćedru iz zapisa putnika iz 1609. godine vjerodostojni su samo u pogledu uzgoja vinove loze.

Giustinian navodi 1553. godine kako se otok Šćedro koristi za pašnjake i oranice.⁶⁹

24. PALAGRUŽA (VELA), otočić južno od Visa, površina 285.539 m².⁷⁰

Iz putopisa nastaloga 1609. godine saznajemo da je otok kamenit i neplodan.⁷¹

25. SUŠAC, otok zapadno od Lastova, površina 4,025.460 km².⁷²

Prvi zapisi iz 1470. i 1532. godine opisuju ga kao golog, a sve to potvrđuje putopisac iz 1546. godine. Za razliku od njih putnik iz 1565. navodi kako je brodar na otoku nasjekao drva za loženje. Zapis iz 1609. godine potpuno je nevjerodostojan zbog redoslijeda nabrojanja i značajki otoka.

26. KOPIŠTE, otočić zapadno od Lastova, površina 738.726 m².⁷³

Prema putniku iz 1470. godine Kapište i svi ostali otoci su bez raslinja, a u putopisu iz 1546. spominje se kameniti otok.

27. MRČARA, otok zapadno od Lastova, površina 1,451.178 km².⁷⁴

Isto tako u tekstu iz 1470. i ovaj otok je gol, a to potvrđuje i zapis iz 1598. godine.

28. LASTOVNJACI – Češvinica, otočić istočno od Lastova, površina 619.091 m².⁷⁵

Prema skupnim opisima iz 1470. i 1598. godine i ovaj otok je gol.

⁶⁰ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 13.

⁶¹ Postoji 20 nadvodnih hidrografskih objekata, od kojih ističemo otok Sv. Klement i otočiće Borovac, Planikovac, Marinkovac i Gališnik. Vidi: *Veliki atlas Hrvatske*, 169.

⁶² Usporedi: Marina MAGAJNE, *Samonikla i uresna flora otoka Sv. Klement (Pakleni otoci)*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Zagreb 2010., 4., 6., 29-31.

⁶³ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 12.

⁶⁴ Usporedi: Ivo TRINAJSTIĆ, Vaskularna flora otoka Hvara, *Acta Botanica Croatica* 52, Zagreb 1993., 114., 129-130.; S. HORVATIĆ, Novi prilog poznavanju, 244., 249., 259.

⁶⁵ P. FUSKO, *Opis obale Ilirika*, 114-115. – ... *abundat autem usque adeo rore marino, ut eo solo furni tam in urbe, quam in agris calefiant* ...

⁶⁶ Vinko PRIBOJEVIĆ, *De origine successibusque Slavorum / O podrijetlu i zgodama Slavena*, prev. Veljko Gortan, Zagreb 1951., 95., 199.

⁶⁷ Petre HEKTOROVIĆ, Ribanje i ribarsko prigovaranje, u: Djela Petra Hektorovića, Zagreb 1986., 65.

⁶⁸ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 13.

⁶⁹ Š. LJUBIĆ, *Commissiones et relationes*, 220.

⁷⁰ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 16.

⁷¹ Usporedi: Zinka PAVLETIĆ, Odras klime na biljni svijet Palagruže, *Zbornik Palagruža – jadranski dragulj*, Radovi sa simpozija u Splitu 28-30. lipnja 1995. godine, ur. Milan Hodžić, Split – Kaštela 1996., 187-188.

⁷² T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 13.

⁷³ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 14.

⁷⁴ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 14.

⁷⁵ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 15.

Slika 4. Otok Korčula i simbolički prikaz šumskog pokrova, gravura iz izolara Giovannija Camocija »Isole famose« (tiskano 1571.)

29. VRHOVNJACI – Smokvica, otočić istočno od Lastova, površina 60.188 m².⁷⁶

Putopisac iz 1470. godine navodi kako su svi otočići u blizini Lastova goli.

30. KORČULA, otok površine 271,466.109 km² (Sl. 4.).⁷⁷

Prema opisima šumskih plodova koji su sačuvani u dva putopisa – iz 1518. i 1519. godine, možemo prepoznati grmoliku biljku planiku koju su putnici vidjeli u blizini grada Korčule. Planika je tipičan predstavnik jadranske vegetacije.⁷⁸ Opis druge biljke naglašava njezinu trnovitost pa nas navodi na pretpostavku kako se radi o drači.⁷⁹ Putopisac iz 1562. godine naglašava kako otok obiluje šumama. Prilikom dolaska na Korčulu putnik je 1563. godine istaknuo postojanje borova od kojih se dobivao terpentin. U opisu iz 1609. godine izričito se navodi otočno bogatstvo šumama.

Fusko oko 1508. godine navodi kako je Korčula prekrivena crnogoricom i daje smolu.⁸⁰ Giustinian navodi 1553. godine kako na otoku Korčuli ima mnogo drva od kojega grade brodove,⁸¹ a u tome ga potvrđuje i izvješće iz 1576. godine koje ističe šume u kojima pretežu borovi.⁸²

31. MLJET, otok površine 98,015.857 km².⁸³

Otok Mljet spomenuo je putnik iz 1493. godine primjetivši izrazitu kamenitost.⁸⁴

Fusko oko 1508. godine navodi kako je Mljet bogat stokom.⁸⁵

⁷⁶ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 22.

⁷⁷ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 12.

⁷⁸ Usporedi: Ivo TRINAJSTIĆ, Ljerka REGULA-BEVILACQUA, Prilog poznavanju flore otoka Korčule, *Acta Botanica Croatica* XXVI-XXVII, Zagreb 1968., 222.; Kristina KRKLEC, Igor LJUBENKOV, Aleksandra BENSE, Prirodni resursi otoka Korčule, *Geoadria* 16/1, Zadar 2011., 18.

⁷⁹ Usporedi: I. TRINAJSTIĆ, Lj. REGULA-BEVILACQUA, Prilog poznavanju flore otoka Korčule, 224-225.

⁸⁰ P. FUSKO, *Opis obale Ilirika*, 114-115.

⁸¹ Š. LJUBIĆ, *Commissiones et relationes*, 250., 252.

⁸² Grga NOVAK, *Commissiones et relationes Venetae IV.*, *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* 47, Zagreb 1964., 166.

⁸³ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 12.

⁸⁴ Usporedi: Ljerka REGULA-BEVILACQUA – Ljudevit ILIJANIĆ, Analyse der Flora der Insel Mljet, *Acta Botanica Croatica* XLIII, Zagreb 1984., 122., 128.

⁸⁵ P. FUSKO, *Opis obale Ilirika*, 114-115.

Razzi 1595. godine tvrdi kako na otoku Mljetu postoje šume hrasta (?) i bora (?), a obiluje i pašnjacima.⁸⁶

32. ŠIPAN, otok sjeverozapadno od Dubrovnika, površina 16,223.399 km².⁸⁷

U putopisu iz 1636. godine vidljivo je kako na Šipanu postoji vegetacija na razini makije ili niže šume.⁸⁸

33. LOPUD, otok sjeverozapadno od Dubrovnika, površina 4,377.318 km².⁸⁹

Lopud je prema iskazu putnika iz 1493. godine bio kamenit s površinama kultiviranim vinovom lozom i maslinama, a u putopisu iz 1579. spominje se voćka – bajamovo drvo.⁹⁰

Razzi navodi 1595. godine za otok Lopud kako je pun vrtova i vinograda. Zanimljiva je legenda prema kojoj je otok nekoć bio pokriven gustim šumama.⁹¹

34. SV. ANDRIJA, otočić zapadno od Dubrovnika, površina 36.259 m².⁹²

U izvješću putnika iz 1470. navodi se kako se na otočiću nalazi vrt.⁹³

Sv. Andrija je od kraja 12. stoljeća postao benediktinski samostan.⁹⁴

Razzi ističe 1595. godine kako se na malom i neplodnom otoku Sv. Andriji nalazi vrt i vinograd, a ima i pašnjak.⁹⁵

35. LOKRUM, otočić južno od Dubrovnika, površina 693.795 m².⁹⁶

U putopisu iz 1470. za Lokrum također nalazimo podatke koji svjedoče o ranoj prenamjeni površine otoka u prostor poljodjelstva.⁹⁷

Na otoku je od 1023. godine postojao benediktinski samostan.⁹⁸ Diversis 1440. godine navodi da je Lokrum pokriven vinogradima, vrtovima i šumarcima.⁹⁹ Razzi 1595. godine piše kako na otoku Lokrumu postoje vrtovi i vinogradi, ali se uzgaja i ukrasno drveće: zimzelena česmina, smrika, zelenika, mirta i bor (?) i drugo.¹⁰⁰

Radi ilustracije stanja oko većih kopnenih primorskih gradova, kao i priobalnog zaleđa također vrijedi navesti putopisne bilješke.¹⁰¹

U generaliziranom negativnom pristupu hodočasnik iz 1568. godine Dalmaciju doživljava kao kamenitu i oporu zemlju.

⁸⁶ Serafino RAZZI, *La storia di Raugia*, Lucca 1595., 159-160.

⁸⁷ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 12.

⁸⁸ Usporedi: Marija HEČIMOVIĆ, Prikaz i analiza flore otoka Šipana, *Acta Botanica Croatica* XL, Zagreb 1981., 212., 215-216.; Damir MAGAŠ, Josip FARIČIĆ, Maša SURIĆ, Elafitsko otočje – fizičko-geografska obilježja u funkciji društveno-gospodarskog razvitka, *Geoadria* 6, Zadar 2001., 35., 39-40., 44-45.

⁸⁹ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 12.

⁹⁰ Usporedi: Marija HEČIMOVIĆ, Stipe HEČIMOVIĆ, Prikaz i analiza flore otoka Lopuda, *Acta Botanica Croatica* XLV, Zagreb 1986., 122., 125., 127.; Martin GLAMUZINA, Nikola GLAMUZINA, Suvremena geografska problematika otoka Lopuda i Koločepa, *Geoadria* 4, Zadar 1999., 90-91.

⁹¹ S. RAZZI, *La storia di Raugia*, 164-165.

⁹² T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 24.

⁹³ Usporedi: Nenad JASPRICA, Sanja KOVAČIĆ, Mirko RUŠČIĆ, Flora and Vegetation of Sveti Andrija Island, Southern Croatia, *Natura Croatica* 15/1-2, Zagreb 2006., 28., 32.

⁹⁴ Ivan OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj II.*, Split 1964., 459.

⁹⁵ S. RAZZI, *La storia di Raugia*, 167-168.

⁹⁶ T. DUPLANČIĆ LEDER, T. UJEVIĆ, M. ČALA, Coastline length and areas, 12.

⁹⁷ Usporedi: Stipe HEČIMOVIĆ, Flora otoka Lokruma, Bobare i Mrkana, *Acta Botanica Croatica* XLI, Zagreb 1982., 160-162.

⁹⁸ I. OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj II.*, 421.

⁹⁹ Filip de DIVERSIS, *Opis slavnoga grada Dubrovnika*, prev. Zdenka Janeković-Römer, Zagreb 2004., 45., 143-144.

¹⁰⁰ S. RAZZI, *La storia di Raugia*, 170.

¹⁰¹ K. KUŽIĆ, *Hrvatska obala*, 497.

U skladu sa općim isticanjem pozitivnog Pribojević 1525. godine osim maslinika i vinograda spominje pašnjake u Dalmaciji, a naglašava kako je cijelu godinu zelena.¹⁰²

POREČ: Putnik iz 1481. godine zabilježio je oko luke nasade maslina i drugog drveća.

PULA: U putopisu iz 1481. godine spominju se vrtovi i perivoji oko grada. Prema zapisu iz 1497. grad okružuju šume i polja s oranicama i vinogradima.

VELEBIT: Fusko oko 1508. godine navodi kako je Velebit na primorskoj strani kamenit, a na sjevernoj pokriven drvećem.¹⁰³ Giustinian 1553. godine opisuje južnu padinu Velebita kao surovi krš, dok za sjevernu navodi kako je prekrivaju šume i zeleni pašnjaci. Nadalje, navodi kako Vlasi ne dopuštaju obnovu šume na južnoj strani Velebita. Glede Paga (usporedi s uvodom) ističe kako stanovništvo zbog nedostatka drva za loženje mora ići u uvale podno Velebita.¹⁰⁴

ZADAR: Fusko oko 1508. godine navodi »nebrojene« otoke i školjeve Zadrana. Stanovništvo se najvećim dijelom bavi stočarstvom i drvarenjem.¹⁰⁵

ŠIBENIK i okolica: Šižgorić piše 1487. godine o šibenskim otocima u sumarnom obliku te nabraja njihove značajke: neki su goli i stjenoviti, neki pokriveni pašnjacima, a neki visokom makijom za drvarenje. Govoreći o otočkoj visokoj makiji rabi termin *semisylva*, to jest, polušuma.¹⁰⁶ Uz to spominje nekoliko samoniklih biljnih vrsta: tršlja, mirta i smrika ili neki bor.¹⁰⁷ Fusko oko 1508. godine navodi kako se Šibenik nalazi na kamenitom obronku.¹⁰⁸

DUBROVNIK: Putnik iz 1470. godine navodi kako se na nižim padinama Srđa nalaze vinogradi, a iznad njih raste kadulja. Osim toga zabilježio je kako je drvo skupo.

Diversis 1440. godine piše kako ljudi u Dubrovnik donose robu na leđima.¹⁰⁹ Razzi 1595. godine tvrdi kako su brda oko Dubrovnika gola i neplodna.¹¹⁰

LUŠTICA: Putnik iz 1630. godine navodi kako je brdo obraslo šumom.

3. SAMONIKLO BILJE

1. Bor (*Pinus nigra subsp. dalmatica*) – otoci općenito (1480.); šibenski otoci (1487.); Korčula (1563.); Mljet (1595.); Lokrum (1595.)
2. Brnistra (*Spartium junceum*) – okolica Hvara (1485.)
3. Drača? (*Paliurus spina-Christi*) – okolica Korčule (1519.)
4. Česmina (*Quercus ilex*) – Mljet (1595.); Lokrum (1595.)
5. Kadulja (*Salvia officinalis*) – okolica Osora (1483.); okolica Hvara (1532.); okolica Dubrovnika (1470.)
6. Kotrljan? (*Eryngium amethystinum*) – okolica Osora (1483.)
7. Lavanda (*Lavandula angustifolia* / *L. latifolia* / *L. hybrida*?) – okolica Hvara (1532.)
8. Lovor (*Laurus nobilis*) – okolica Dubrovnik (1579.)

¹⁰² V. PRIBOJEVIĆ, *De origine successibusque*, 80-81., 184-185.

¹⁰³ P. FUSKO, *Opis obale Ilirika*, 90-91.

¹⁰⁴ Š. LJUBIĆ, *Commissiones et relationes*, 253., 259.

U svezi s Velebitom kao objektom transhumantnog stočarenja vidi: Marko ŠARIĆ, *Planine i morlački svijet u Dalmaciji: ekohistorijski osvrt*, *Ekonomika i ekohistorija* 6/1, Zagreb 2010., 60., 63., 75-76.

¹⁰⁵ P. FUSKO, *Opis obale Ilirika*, 110-111.

¹⁰⁶ J. ŠIŽGORIĆ, *De situ Illyriae*, 40-41. – ... vel *semisylva caedua abundantes* ...

¹⁰⁷ J. ŠIŽGORIĆ, *De situ Illyriae*, 40-41.

¹⁰⁸ P. FUSKO, *Opis obale Ilirika*, 94-95.

¹⁰⁹ F. DIVERSIS, *Opis slavnoga grada*, 39., 140.

¹¹⁰ S. RAZZI, *La storia di Raugia*, 160.

9. Planika? (*Arbutus unedo*) – Sv. Andrija rovinjski (1518.); Korčula (1518., 1519.); Sušac? (1532.)
10. Mirta (*Myrtus communis*) – Premuda (1636.); šibenski otoci (1487.); Lokrum (1595.)
11. Rogač (*Ceratonia siliqua*) – okolica Dubrovnik (1579.)
12. Ružmarin (*Rosmarinus officinalis*) – otoci općenito (1485.); Hvar (1472., 1485., 1493.?, 1495., 1508., 1532., 1556.); okolica Dubrovnika (1579.)
13. Smrdelj (*Pistacia terebinthus*) – otoci općenito (1480.)
14. Smrika (*Juniperus oxycedrus*) – Lokrum (1595.)
15. Šafran? (*Crocus dalmaticus*) – otoci općenito (1575.); Šolta (1569.); Hvar (1525.)
16. Tršlja (*Pistacia lentiscus*) – šibenski otoci (1487.)
17. Zelenika (*Buxus sempervirens*) – Lokrum (1595.)

4. UZGOJNO BILJE

1. Bajam (*Amygdalis communis*).
2. Kruška (*Pyrus communis*).
3. Maslina (*Olea europaea*).
4. Smokva (*Ficus carica*).
5. Šipak (*Punica granatum*).
6. Šljiva ? (*Prunus domestica*) / Arzelinka ? (*Prunus cerasifera*).
7. Vinova loza (*Vitis vinifera*).
8. Žito / ječam? (*Hordeum vulgare*).

5. ANALIZA

Nekoliko okolnosti moralo se poklopiti da nam putnici u svojim djelima ostave bilješke o biljnom pokrovu jadranskih otoka. Prije svega plovidbene rute koje su vodile kroz otoke ili uz obalu davale su im mnogo više prilika da primijete i prepoznaju stanje vegetacije općenito, ali i pojedine vrste. Svakako im nisu išli u prilog pravci pučinom Jadrana, a veliku smetnju su im stvarale nepovoljne vremenske prilike – oluje i kiše, ali i povoljne – kada bi jedrenjak uhvatio trajni prikladan vjetar u krmu, paruni nisu bili voljni prekidati plovidbu i zaustavljati se u lukama i po uvalama. Kao drugo, putnici su morali imati smisla za floru. U tom pogledu svi su se oni, bez obzira na zvanje, odlikovali općom znatiželjom, ali doživljaj prirode nije svima bio jednak. Sretna je okolnost da su se gotovo svi zanimali za način života pučanstva i gospodarske prilike, pa je to uvelike pomagalo u primjećivanju biljnog svijeta. Među putnicima je bilo i botaničara po empiriji i sklonosti – Leonhard Rauwolf je bio ljekarnik¹¹¹, što ga je neposredno vezivalo za biljke kao izvor ljekovitih pripravaka, a dominikanac Felix Fabri je bio ljubitelj bilja koje je uzgajao u svojem Ulmu. Iz grupe merkantilista ističu se državni službenici, osobito Mlečanin Gustinian koji je bio svjestan da privedenost neke površine poljodjelstvu, ili racionalna eksploatacija šuma nosi korist lokalnoj zajednici, ali u konačnici i metropoli. Neki putnici, kao gradonačelnik i diplomat Georges Lengherand¹¹², prepoznavali su biljke zahvaljujući tome što su rasle i u njihovom zavičaju, a posebnu pozornost zaslužuju trojica: Neitzschitz, jer se potrudio saznati da lokalni otočani jednu biljku nazivaju *Mirtella* – mirta. Potvrdu za nju daje nam i vrijeme kad je putnik boravio na otoku (kraj travnja) i zabilježio njezinu cvatnju. Građanin Le Saige¹¹³ je plod planike uspoređivao s jagodom, a Stockar s jagodom i malinom, no kako su obojica bila krajem listopada na otoku znamo da su vidjeli ovu biljku, jer je to vrijeme sazrijevanja plodova planike.

Postojanje prirodnoga šumskog pokrova putnici su izrijekom potvrdili na hidrografskim objektima: 4, 6 i 30, to jest na otocima: Cres, Lošinj i Korčula. Šume na prva dva otoka spominje pravnik Kootwijk,

¹¹¹ *Allgemeine deutsche Biographie* 27, Leipzig 1888., 462-463.

¹¹² *Biographie nationale* 11, Bruxelles 1891., 808.

¹¹³ *Biographie nationale* 12, Bruxelles 1893., 1.

a potvrđuju ga još neki putnici. Drvo je bilo takvih značajki da su od njega u Veneciji gradili galijske. U skladu sa svojim ovlastima, plemićko vijeće Cresa brinulo se oko šuma na način da je imenovalo četiri nadglednika sječe, kao i četiri šumara.¹¹⁴

Glede lokalnih zakonskih odredbi u Osoru šume otoka Lošinja bile su također relativno zaštićene.¹¹⁵ Međutim, to očigledno nije bilo dovoljno i drvo se proizvoljno sjeklo pa je 1472. godine dužd Nicolò Tron zabranio oštećivanje šuma pod prijetnjom kazne od 50 dukata, što je ponavljano i kasnije.¹¹⁶

Mnogo veću pozornost kod putnika izazivale su šume otoka Korčule. Valja naglasiti kako je Korčula već u svojem antičkom imenu imala epitet *Melaina* = Crna, zbog gustih i tamnih šuma česmine i bora¹¹⁷ (za to staro ime, »oživiljeno« u doba humanizma, znaju Gassot, Rauwolf i još neki putnici).¹¹⁸ Ovo dragocjeno prirodno naslijeđe prepoznali su građani srednjovjekovne Korčule te su zakonskim odredbama Statuta iz 1214. godine i kasnijim dopunama štitili šume od samovolje i uništavanja.¹¹⁹ Drvo iz šuma najvažnije je bilo za brodogradnju, koja je imala stoljetnu tradiciju na samom otoku.¹²⁰ Mletačka Republika je kao pomorska velesila bila svjesna vrijednosti šuma (vidi bilješku 11. iz 1495. godine), jer su one bile strateški važan resurs u trajnom latentnom sukobu s Osmanskim Carstvom.¹²¹ Kolika je bila kvaliteta korčulanskoga drva, govori nam jedno izvješće u kojemu se navodi građa isporučena za mletački arsenal prije bitke kod Lepanta.¹²²

Šume su bile eksploatirane na još jedan način – uzimanjem pakline, to jest smole. Tradicija smolarenja seže u rani srednji vijek, a smola se rabila za premazivanje brodova i bačava, ali i za rasvjetu.¹²³ Glede prikupljanja pakline, Korčulanski statut zabranjivao je sječu stabala od kojih se ona dobivala.¹²⁴ Da se smola intenzivno koristila u brodogradnji i brodarstvu, znali su i putnici – uostalom, mnogi djelovi broda i njegove opreme bili su premazani njome.¹²⁵ Naposljetku, cijela jedna skupina jadranskih otoka – Paklinski – dobila je ime po ovoj tvari.¹²⁶

Drugi proizvod korčulanskih šuma bio je terpentin – tvar dobivena destilacijom borove smole. Terpentini se prevozili u Veneciju, a odatle se izvozili, među ostalim odredištima i u Carigrad, kako 1579. godine svjedoči jedan hodočasnik.¹²⁷

Putnici su u svojim tekstovima zabilježili sve varijante degradacije šumskog pokrova i to na cijelom prostoru od Istre do Dubrovnika. Razumljivo je da nisu poznavali izraze slične suvremenoj stručnoj terminologiji – zanimljiva je ipak Šižgorićeva »polušuma«. Ovakvi prostori najčešće su bili prijelazna faza prema pašnjacima. Kao što smo vidjeli, paruni su se rado zaustavljali podalje od naselja kako bi nasjekli drvo za loženje u brodskoj kuhinji. To se općenito smatralo prijestupom, pa je, primjerice, u Lastovskom statutu bila zabranjena sječa drva od strane brodara u prolazu.¹²⁸

¹¹⁴ Silvio MITIS, *Cherso ed Ossoero sotto la Serenissima*, Parenzo 1933., 20.

¹¹⁵ Matteo NICOLICH, *Storia documentata dei Lussini*, Rovigno 1871., 45., 49-51., 59.

¹¹⁶ S. MITIS, *Cherso ed Ossoero*, 52.

¹¹⁷ Vinko FORETIĆ, *Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420.*, Zagreb 1940., 19-20.; K. KRKLEC, I. LJUBENKOV, A. BENSEN, *Prirodni resursi otoka Korčule*, 4., 18-19.

¹¹⁸ Jacques GASSOT, *Le Discours du voyage de Venise a Constantinople, contenant la querelle du grand Seigneur contre le Sophi: avec elegante description de plusieurs lieux, villes, et Citez de la Grece, et choses admirables en icelle*, Paris 1550., 6r; K. KUŽIĆ, *Hrvatska obala*, 500., 513.

¹¹⁹ *Korčulanski statut – Statut grada i otoka Korčule*, prev. Antun Cvitanić, Split 1995., 153-154.

¹²⁰ V. FORETIĆ, *Otok Korčula u srednjem vijeku*, 289.

¹²¹ Adolfo di BÉRENGER, *Saggio storico della legislazione veneta forestale dal sec. VII al XIX*, Venezia 1863., 7-12., 19., 23., 47-48.; Gábor ÁGOSTON, Bruce MASTERS, *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, New York 2009., 83., 425-429., 581-582.

¹²² Grga NOVAK, *Commissiones et relationes Venetae V.*, *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* 48, Zagreb 1966., 207.

¹²³ Marin KNEZOVIĆ, *Šuma i šumsko drveće u hrvatskim ranosrednjovjekovnim ispravama – činitelj koji nedostaje*, *Ekonomika i ekohistorija* 4, Zagreb 2008., 53., 59.

¹²⁴ V. FORETIĆ, *Otok Korčula u srednjem vijeku*, 284-285., 289.

¹²⁵ K. KUŽIĆ, *Hrvatska obala*, 409., 436., 522.

¹²⁶ *Veliki atlas Hrvatske*, Zagreb 2002., 169.

¹²⁷ K. KUŽIĆ, *Hrvatska obala*, 522.

¹²⁸ *Lastovski statut*, prev. Antun Cvitanić, Split 1994., 256.

Unatoč tome, glavni krivci za uništavanje šuma bili su okolni stanovnici i zakupnici manjih otoka i otočića.¹²⁹ Uzgoj stoke (koza i ovaca) bio je glavni izvor zarade ruralnog stanovništva na otocima, bilo da je stoka bila u njihovu vlasništvu ili da su bili samo pastiri posjednika iz gradova. O kakvim se beskrupuloznim postupcima radilo, govori podatak iz 1596. godine. Naime, mletački generalni providur u pismenom izvješću Senatu navodi slučajeve u kojima su pastiri namjerno palili šume na Korčuli. Znalo se dogoditi da u požaru izgori od 50 do 60 milja šume (otprilike 74 – 89 km²).¹³⁰ Pedesetak godina nakon toga providur Foscolo je odgovornost spustio na lokalnu razinu na način da su se svi korisnici šuma morali upisati u udrugu *Scuola dei boscheri*, smatrajući kako će domaće strukovne zajednice bolje kontrolirati pojedinačni interes i prevenirati zloporabe nego državna vlast.¹³¹

Pašnjake nalazimo, izrijekom ili iz opisa, na hidrografskim objektima: 3, 4, 5, 6, 8, 9, 19, 20, 21, 25, 26, 30 i 33, to jest na otocima: Uniye, Susak, Cres, Lošinj, Premuda, Molat, Silba, Šolta, Sv. Andrija/V., Hvar, Paklinski o., Korčula, Sušac, Kapište i Lopud. Valja uzeti u obzir kako su neki otoci veće površine, pa putnici nisu imali potpun pregled. Primjerice, prilazeći Šolti, isključivo su se sidrili u uvali Šešula na zapadnoj strani otoka, a isto je bilo i na Hvaru, gdje su uplovljavali jedino u gradsku luku. Stoga se ti lokalni uvidi ne mogu uzimati kao opća slika stanja vegetacije. Drugačije je sa malim otocima ili otočićima, jer se već iz bliskog prolaza uz takve objekte moglo zaključiti do koje je razine šuma bila degradirana – najčešće do pašnjaka. Međutim i u takvim fitocenozama putnici su nalazili zanimljive aromatične biljke: ružmarin, kadulja i lavanda. Bordone ih spominje kao temelj ispaše.

Sječa i paljenje šume nije u konačnici uvijek imala univerzalan, jednak ishod, osobito ne na većim otocima. U tome su veliku ulogu imali geološki sastav i reljef. Na otocima s isključivo vapnenačkom podlogom, kao što su primjerice Maun ili Sušac, površine privedene poljodjelstvu nikad nisu zauzimala veće površine, tako da je oslonac na intenzivno stočarenje vrlo brzo doveo do uništenja šuma i ogoljenja tla. Čak kad se uzme u razmatranje nešto veće otoke – Molat ili Premudu – mogu se lako prepoznati negativne posljedice deforestacije pokrenute radi uzgoja sitne stoke.¹³² S druge strane otoci u čijem geološkom sastavu ima flišnih zona oslonjenih na dolomite, a tu su najbolji primjeri Šipan i Lopud, nisu izgubili plodno tlo. U rano nadziranim uvjetima nastao je obrađeni prostor s intenzivnim vinogradarstvom,¹³³ a početna denudacija zaustavljena je izgradnjom terasa.¹³⁴

6. ZAKLJUČAK

U rasvjetljavanju stanja šuma na jadranskim otocima u razdoblju između početka 15. i početka 17. stoljeća, prilog, možda ne veliki po obimu, ali značajan po izvornosti, dali su i putnici na brodovima koji su plovili od Venecije prema Krfu. Ono što je bilo dobro poznata svakodnevnica pomorcima koji su plovili prema Veneciji ili iz nje, našim putnicima je bilo nesvakidašnji doživljaj. Stoga su rado zapisivali dojmove o gradovima, moru, otocima pa tako i o vegetaciji na njima. Iako nisu bili botaničari (uz par uvjetnih izuzetaka) prepoznali su po čuvenju nekoliko vrsta samoniklih biljaka – ponajviše aromatičnih: ružmarin, kadulju i lavandu. Neki putnici su bili svjesni važnosti šuma kao izvora građevnog materijala

¹²⁹ Dušan JEDLOWSKI, Dokumenti iz 1646. i 1681. godine o prvoj korporaciji korisnika drveta u Blatu na Korčuli, *Šumarski list* 89/2, Zagreb 1965., 159-160.

¹³⁰ G. NOVAK, *Commissiones et relationes Venetae* V., 207.

O miljama vidi: Zlatko HERKOV, Prinosi za upoznavanje naših starih mjera za dužinu i površinu, *Zbornik Historijskog zavoda JAZU* 8, Zagreb 1977., 200., 208-209.

¹³¹ D. JEDLOWSKI, Dokumenti iz 1646. i 1681. godine, 161.

¹³² D. MAGAŠ, Molat. Prilog geografskim, 358-362., 368-369.; D. MAGAŠ, J. FARIČIĆ, M. SURIĆ, Prirodno-geografska obilježja otoka Premude, 65-66., 72.

¹³³ Usporedi: Marija HEČIMOVIĆ, Prikaz i analiza flore otoka Šipana, *Acta Botanica Croatica* XL, Zagreb 1981., 212., 215-216.; Damir MAGAŠ, Josip FARIČIĆ, Maša SURIĆ, Elafitsko otočje – fizičko-geografska obilježja u funkciji društveno-gospodarskog razvitka, *Geoadria* 6, Zadar 2001., 35., 39-40., 44-45.

¹³⁴ Usporedi: Marija HEČIMOVIĆ, Stipe HEČIMOVIĆ, Prikaz i analiza flore otoka Lopuda, *Acta Botanica Croatica* XLV, Zagreb 1986., 122., 125., 127.; Martin GLAMUZINA, Nikola GLAMUZINA, Suvremena geografska problematika otoka Lopuda i Koločepa, *Geoadria* 4, Zadar 1999., 90-91.

za brodogradilišta, što su povezivali s Korčulom, ali prije svega s Venecijom, kao metropolom. Općenito se može ustvrditi kako je Mletačka Republika svojom gospodarskom politikom bila strateški usmjerena na očuvanje šume, iako joj to nije polazilo za rukom zbog općeg siromaštva stanovništva po otocima, ali i lakomosti zakupnika nenastanjenih otoka. Šume su na prirodnim velikim površinama bile očuvane samo na dijelovima otoka Cresa, Lošinja i Korčule. U tisućljetnom sukobu šume i pašnjaka, sudeći prema putničkim zapisima, pašnjaci, odnosno stočarstvo daleko je više pretezalo kao izvor egzistencije na hrvatskim jadranskim otocima.

7. IZVATCI IZ TEKSTOVA

1. Ciriaco Pizzecolli (Kyriacus Anconitanus), humanist, Ancona, 1435.:

(otoci) ...*Gdje smo boravili dva dana, dosadom iscrpljeni na raznim stijenama po debelom moru, i vidjeli surova mjesta.* ...¹³⁵

2. Louis de Rochechouart, biskup, Saintes, 1461.:

(otok Silba) ... *na čijem podnožju su bezbrojni otoci, među kojima je onaj najvrjedniji nastanjen pukom, a kojemu je ime Silba. Tamo ima bezbroj grla stoke čija paša je jako slatka* ...¹³⁶

3. Friedrich Steigerwalder, sluga grofa Gaudenza, Matsch, 1470.

(otoci oko Lastova) ... *I na desnu ruku leži grad imenom Lastovo koji je naseljen slavenskim ljudima. Tamo ima još puno malih hridi u moru koje nazivaju škoti*¹³⁷ *na kojima nitko ne želi živjeti jer su potpuno goli.*

(Sv. Andrija dubrovački) *Ima također jedan otok deset milja daleko od Dubrovnika na kojemu je samostan Sv. Andrije. Taj samostan je na jednoj strani utvrđen ograđenim vrtom i za jake oluje se čitav otok tako potrese da se pokrene, jer je otok vrlo mali i nije dovoljno velik.*

Trebaš znati da su svi brijegovi osim spomenutog Sv. Andrije vrlo niski i u najvećem broju neplodni. Ipak, na nekim otocima uspijeva dobra loza i drugo voće. ...;

(neposredna okolica Dubrovnika) ... *I grad je smješten na uzvisini pod jednim brdom i svud okolo su krasni vinogradi koji se uspinju do prve trećine visine onoga brda, a trsovi nisu podbočeni, jer je drvo tu skupo i teško ga je nabaviti. A iznad vinograda je brdo golo, kaduljom obraslo.* ...

(otok Lokrum) ... *Na jedan i pol odbačaj strijele od Dubrovnika leži jedan otok u moru i na njemu samostan benediktinskog reda. I na njemu uspijevaju loza i žito, ali u malim količinama.* ...

(neposredna okolica grada Hvara) ... *A i na trećem brijegu stoji jedna crkva, a ispod nje je samostan. Ti brijegovi su vrletni i stjenoviti tako da nikakav plod na njima ne uspijeva.* ...¹³⁸

4. Anonim iz Porajnja, 1472.:

(neposredna okolica grada Hvara) ... *unatoč tome što tamo na otoku nitko ne zna za žito, jer ono dolazi tamo iz Apulije. Ovdje je mnogo dobrog mesa i ribe, a ovdje je među stijenama i mnogo ružmarina, da je to čudo.* ...¹³⁹

5. Anonim, svećenik, Pariz, 1480.:

(otok ?) ... *oni nisu imali crkvu, ali su imali jedan križ blizu svojih kuća. Na tom mjestu ima vinograda, borova i stabala zvanih smrdljika i drugih čudnih stabala.* ...¹⁴⁰

6. Mešullam de Volterra, trgovac, Volterra, 1481.:

(neposredna okolica Pule) ... *Izvan grada je moguće uživati u pogledu, jako ugodno se nude vrtovi i perivoji.* ...

¹³⁵ KYRIACUS Anconitanus, *Kyriaci Anconitani Itinerarium*, Firenze 1742., 56.

¹³⁶ Camille COUDERC, *Journal de voyage de Jérusalem de Louis de Rochechouart évêque de Saintes (1461)*, Revue de l'Orient Latin I., Paris 1893., 229.

¹³⁷ Od talijanskog: *scoglio*, morska stijena.

¹³⁸ K. KUŽIĆ, *Hrvatska obala*, 307-309.

¹³⁹ K. KUŽIĆ, *Hrvatska obala*, 315.

¹⁴⁰ Charles SCHEFER, *Le voyage de la sainte cité de Hierusalem, Recueil de voyages et de documents pour servir à l'histoire de la géographie Depuis le XIIIe jusqu'à la fin du XVIe siècle II*, Paris 1882., 33-34.

(neposredna okolica Poreča) ... *Poreč ima vrlo veliku luku, koja izgleda ovako. S tri strane je kopno s maslinama, drvećem i lukom – čudesno za vidjeti – kao da nije napravljena snagom čovjeka, nego prirode.* ...¹⁴¹

7. Felix Fabri, dominikanac, Ulm, 1483.:

... *Dakle, vjetar je obuhvatio jedra i mi smo u ime Božje isplovili 2. dana lipnja. A kad je bilo oko šest, vjetar nas je za dva sata naglo odnio tako daleko na pučinu, da nismo mogli vidjeti ni brda ni brežuljka, ni polja ni šume, nego pustu vodu na sve strane. Poslije podne ukazala nam se na lijevoj strani zemlja Istra, ...*

(neposredna okolica Osora) ... *Na jednom smo mjestu našli loše stare kućice s jako siromašnim i jadnim ljudima koji nisu imali drugi kruh nego od kotrljana (?). Oni su ga kopali na otoku, sušili i lupali ga u brašno i od toga pekli kruh, koji je bio vrlo neukusan. Brda i doline na otoku su divlje, kamenite i neplodne, ali pune plemenitih i ukusnih biljaka, osobito sitne plemenite kadulje koje su puna brda i doline.* ...

(otok Prvić šibenski) ... *Podno brda na kojem sam stajao bile su dvije crkvice, mnogo vinograda s maslinama i smokvama, te mnogo divno ozidanih poljskih kućica u vrtovima.* ...¹⁴²

8. Georges Lengherand, građanin, Mons, 1485.:

(Hvar) ... *svuda okolo su stijene i brda prekriveni ružmarinom i drugim stablima u tako velikoj količini poput brnistre u našoj zemlji.* ...

(otok ?) ... *rečeni grad okružuju velike stijene i brda na čijim padinama ima brojnih žižula, smokava, šipaka, ružmarina, bajama i drugih stabala velike i dobre hranjivosti* ...¹⁴³

9. Antonio da Crema, građanin, Mantova, 1486.:

(otok Sv. Nikola porečki) ... *Odavdje je na domet samostrijela jedan vrlo ugodan otočić, sa smokvama, maslinama i drugim plodnim stablima, a okružuje ga i grli more* ...¹⁴⁴

10. Jan Hasišteinsky, plemić, Kadanč, 1493.:

(otok Šolta) ... *Također toga dana na lijevu ruku i na osam talijanskih milja bio je otok mletačke gospode, koji se zove Šolta. (...) I dobro je napučen ljudima i vrlo je brdovit i kamenit.* ...

(otok Hvar) ... *I iznad je na tom vrhu kapela, u slavu Sv. Nikole. I na tom je vrhu mnogo različitog drveća i mirisnog korijenja (...) I ovaj otok nije jako dobar, jer je brdovit i kamenit* ...

(Paklinski otoci) ... *I nasuprot tom gradiću je mnogo malih otoka, također kamenitih.* ...

(Mljet) ... *I taj otok je dubrovačke gospode. I vrlo je kamenit. I na njemu ne raste vinova loza niti masline (?)* ...

(otok Lopud) ... *I otok je vrlo brdovit i kamenit, i uz more tu i tamo ima nevelike djelove gdje se obrađuje. I na njemu su dijelom vinogradi, a dijelom je zasađen maslinama.* ...¹⁴⁵

11. Johann Meisenheimer, službenik vojvode Alexandera, Zweibrücken, 1495.:

... *Nadalje, kad smo bili plovili između Mletaka i Poreča, vidjeli smo na lijevoj strani, oko 30 milja daleko od Mletaka, u zemlji Furlaniji jednu njihovu malu šumu ili gaj zvanu Galirole. Ta je šuma znak mornarima koji isplovljavaju na more, i zbog toga je mletačko gospodstvo uredilo, da onaj koji bi sjekao šumu, mora izgubiti jednu ruku i oko.* ...

(otok Hvar) ... *Tu je jedan zgodan franjevački samostan i tamo je naša draga Gospa vrlo milostiva. Otok je pun bujnog ružmarina koji je bio u cvatu kad smo mi tamo bili. Tamo u hvarskoj luci bio je jedan veliki brod iz Mletaka koji je bio došao iz Sirije* ...¹⁴⁶

¹⁴¹ Mešullam da VOLTERRA, *Viaggio in Terra d'Israele*, prevela Alessandra Veronese, Rimini 1989., 96.

¹⁴² K. KUŽIĆ, *Hrvatska obala*, 351-353., 355.

¹⁴³ Godefroy MÉNILGLAISE, *Voyage de Georges Lengherand, mayeur de Mons en Haynaut, a Venise, Rome, Jérusalem, Mont Sinaï & le Kayre, – 1485-1486*, Mons 1861., 90-91.

¹⁴⁴ Antonio da CREMA, *Itinerario al Santo Sepolcro 1486*, Pisa 1996., 37.

¹⁴⁵ Jan HASIŠTEINSKY, *Putování k Svatému hrobu*, prir. Ferdinand Strejček, Praha 1902., 21-23.

¹⁴⁶ K. KUŽIĆ, *Hrvatska obala*, 396., 400.

12. Hans Schürpf, građanin, Luzern, 1497.:

(neposredna okolica Pule) ... *Pred gradom smo također vidjeli prsten od pola milje oko grada. (Činilo ga je) više od III C lijepih grobova: po šumi, polju, oranicama i u vinogradima. Isklesani u kamenu i na svakomu poklopac od mramora. ...*¹⁴⁷

13. Jacques le Saige, građanin, Douai, 1518.:

(otok Sv. Andrija rovinjski) ... *Tamo ima šesnaest redovnika franjevac a i njihov samostan se zove Sv. Andrija. Onaj koji nas je tamo odveo, rekao nam je kako će otići po druge hodočasnike dok god smo na misi. Kad smo bili tamo, otišli smo razgledati mjesto. Oni imaju mali vrt, gdje su postavili male nasade među stijenama; u drugom su krugu na rečenom otoku masline i druga stabla koja nose jagode, a tamo je i mnogo šipaka. Cijelo rečeno mjesto sjenovito je zbog stabala koja su tamo. Ovo mjesto sadrži ukupno oko tri bonniera površine zemlje¹⁴⁸, a cijelo je nasred mora, kako je rečeno. ...*

(Korčula?) ... *i vidjeli smo sve puno stabala po planinama ... Zato jer nismo znali kako da nam drugačije prođe vrijeme, nego da nas odvezu u našoj maloj barci na ove planine. Tamo smo našli mnogo malih stabala, koja su nosila razne vrste voća, ali niti jedno nije bilo dobro za jelo, osim vrste malog drva. Najviše je bilo visoko šest stopa¹⁴⁹, lišća poput lovorovog, i nosilo je plodove slične našim jagodama, koji su imali okus i bile su crvene kao jagode. Bilo ih je toliko da je to čudo i neke su bile velike kao krupni orah. Ove planine bile su pune stijenja i kamenja, a ipak smo običavali izlaziti više nego što bismo učinili za petnaest dana u našoj zemlji. ...*¹⁵⁰

14. Hans Stockar, plemić, Schaffhausen, 1519.:

(neposredna okolica Korčule) ... *Išli smo po otoku preko slavonske zemlje i preko brda i tamo našli tragove medvjeda i mnoge divljači te rijetkih životinja. Našli smo mnogo rijetkih plodova jagode, crvenih poput velikih malina (?) i velike bodljikave grmove, a bilo je tamo i mnogo ptica i to rijetkih. ...*¹⁵¹

15. Anonim, svećenik, ?, 1521.:

(otok Sv. Nikola porečki) ... *Okružen je mnogim korisnim stablima maslina i inače svim biljem koje čovjek treba. (Tamo je) blizu jedan otok zgodno ukrašen zelenim vrtovima i mnogim plodnim voćkama te osobito mali samostan, u kojemu žive dva redovnika, i zove se Sveti Nikola. ...*¹⁵²

16. Denis Possot¹⁵³/Charles Philippe, svećenik, Pariz, 1532.:

(otok Sv. Andrija rovinjski ?) ... *Tamo je samostan Sv. Frane ispred brda prema istoku. Okružen je morem i tamo je nekoliko šupljina u kojima je pitka voda. Na tom mjestu ima relikvijara. Ima silnog drveća i jako sočne trave, a širok je za jedan domet samostrijela, a dug za dva. Rečeni redovnici jako su pobožni služeći Bogu ...*

(otoci između Pule i Zadra) ... *i u tom području su kameniti otoci (...) gdje ima nekoliko otoka i brda koji su rečene Petronisse, a koji su mali i brdoviti sve do mora, i rekli su nam kako se žanju. ...*

(Sušac?) ... *Vidjeli smo pred jednim brdom sitne ovce koje nisu bile veće od zečeva, a pored njih bili su mali janjci koji su uzgajani samo kao mali zečići, zbog čega smo bili vrlo iznenađeni, jer su u drugim zemljama mnogo veće. ...*

(neposredna okolica Hvara) ... *Pokraj ovog samostana je prekrasan vrt gdje moja stopa nije stupila, a tamo su veliki ružmarini, kadulje, lavande i sve vrste biljaka koje mogu ući u neki vrt. Tamo su zatim*

¹⁴⁷ K. KUŽIĆ, *Hrvatska obala*, 418.

¹⁴⁸ Bonnier ili bunder je mjera za površinu na valonskom, flamanskom i holandskom prostoru. Razlike u površini od grada do grada su znatne. Za područje Douaia iznosi oko 137.600 stopa – oko 12.200 m². Vidi: Horace DOURSTHER, *Dictionnaire universel des poids et mesures anciens et modernes*, Bruxelles 1840., 67-69.

Tri bonniera daju 36.600 m², a ovolika razlika prema površini otoka vjerojatno dolazi od toga što je putnik uzeo u obzir samo obradive površine.

¹⁴⁹ Stopa je niža mjera za dužinu koja kao četvorna jedinica sačinjava bonnier. Za područje Douaia iznosi 297,8 mm, odnosno za površinu 886,8 cm². Vidi: H. DOURSTHER, *Dictionnaire universel des poids*, 407-410. Stabalce bi bilo visoko oko 1,8 m.

¹⁵⁰ Hippolyte-Romain DUTHILLŒUL, *Voyage de Jacques le Saige de Douai a Rome, Notre-Dame-de-Lorette, Venise, Jérusalem et autres Saints lieux*, Douai 1851., 67., 164.

¹⁵¹ K. KUŽIĆ, *Hrvatska obala*, 432.

¹⁵² K. KUŽIĆ, *Hrvatska obala*, 447.

¹⁵³ Denis Possot je umro na povratku s hodočašća, a njegov putopis je dovršio Charles Philippe.

šipci i svako drugo voće koje raste u drugim zemljama. Između ostalih, ima malih stabala koja su kao trešnje sa sličnim plodom. U njima su jezgre slične onima od kestena, što me je jako iznenadilo. Stabla kao kruške, šljive i druga imaju u ovoj zemlji plodove prije svih drugih po običaju. ...

(otok Sv. Andrija viški) ... Bili su nas vodili između dvaju brda kako bi napasli neke ovce koje su bile na toj barci. Ostali smo tamo cijelu noć i kuhali smo na kvasini biljke što smo ih našli uz obalu i to je bila naša večera. Jedno od brda prilično ispred nas u moru bilo je dovoljno visoko da na vrhu ima izvor pitke vode ...¹⁵⁴

17. Oldřich Prefát z Vlkanova, astronom, Prag, 1546.:

(Sušac i Kopište¹⁵⁵) ... Zatim smo popodne otplovili pored druga dva nevelika otoka, koji su se nalazili s lijeve strane, jedan se zvao na talijanskom Kassa ili Casa i bio je sprijeda, drugi se zvao Agusta i bio je straga. Ovi otoci nisu daleko jedan od drugog i imaju na sebi prilično surova brda i stijene, ...¹⁵⁶

18. Jacques Gassot, diplomat, Pariz, 1548.:

(otok Murter) ... od ovog mjesta bili smo krenuli u Murter koji je vrlo ugodno i plodno selo, puno maslina i vinograda. Tamo su mi stanovnici rekli, da ako lozu s ovoga mjesta koje daje sva vina slatka, posadimo na drugom mjestu, neće biti slatko. I obrnuto, ako lozu s drugog mjesta koje daje jako »zele-
no« vino posadimo na Murteru, ona će dati slatko vino. To je divna stvar. ...¹⁵⁷

19. Jakob Wormser, građanin, Strassburg, 1562.:

(otok Korčula) ... Niže smo naišli na drugi otok koji pripada Mlečanima i također je sada rečene veličine i plodan vinom i drvom. Tu se na drugim otocima ne nalazi vina i drva i Mlečani su neko vrijeme tu dali graditi galije. ...¹⁵⁸

20. Luigi Vulcano della Padula, svećenik, Padula, 1563.:

(otok Korčula) ... sklonili smo se pred olujom na otok Korčulu gdje ima mnogo borova, od kojih se radi terpentin ...¹⁵⁹

21. Johann Helffrich, građanin, Leipzig, 1565.:

(otok Sušac) ... Onaj na desnu ruku se zove Sušac i kod njega smo na dva sata skupili naše jedro i mirovali. Tada je nekoliko naših mornara u maloj barci otišlo prijeko da na tom mjestu nasiječe drva. ...¹⁶⁰

22. Ludwig od Rautera, plemić, Wolfsburg, 1569.:

(otok Šolta) ... Sučelice kanalu leži otok Šolta, na kojemu ne raste gotovo ništa drugo do predivnog šafrana. ...

(otok Ugljan) ... Nakon toga prispjeli smo do otoka nazvanog Ugljan. Tu smo uzeli drvo. ...¹⁶¹

23. Leonhard Rauwolf, ljekarnik, Augsburg, 1575.:

(?) ... Na putu nisam vidio ništa posebno, nego s vremena na vrijeme gradiće pokraj kojih smo prema prigodi pristali i tražili smještaj preko noći. Kraj jednog sam našao prilično mnogo bujnog šafrana, koji nije bio nejednak onome bečkome po svojoj dobroti i izgledu. ...¹⁶²

24. Lupold od Wedela, plemić, Pyritz, 1579.:

(neposredna okolica Dubrovnika) ... Ovdje ima drvo, zvano rogač, koje nosi plodove duge kao jedan prst, i jednu ih, kad se hoće očistiti. Ima ovdje i jedno drugo, koje se zove lovor i nosi male bijele bobice, a list od spomenutog drva miriše kao mošus. Brijači koriste to lišće i koga s njim umiju, taj miriše nakon

¹⁵⁴ Charles SCHEFER, *Le Voyage de la Terre Sainte composé Par Maitre Denis Possot et achevé Par Messire Charles Philippe Seigneur de Champarmoy et de Granchamp*, Recueil de voyages et de documents pour servir à l'histoire de la géographie Depuis le XIIIe jusqu'à la fin du XVIe siècle XI, Paris 1890., 110., 113-114., 206-208.

¹⁵⁵ Pisac nabrāja Sušac pa Lastovo, međutim poslije Sušca se nalazi Kopište, a ne Lastovo. Vidi: M. KOZLIČIĆ, *Kartografski spomenici*, 60-61., 69., 307.

¹⁵⁶ Oldřich PREFÁT Z VLKANOV, *Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestyny*, Praha 1947., 62.

¹⁵⁷ J. GASSOT, *Le Discours du voyage de Venise*, 6r

¹⁵⁸ K. KUŽIĆ, *Hrvatska obala*, 482.

¹⁵⁹ Luigi VULCANO DELLA PADULA, *Vera, et nuova descrizione di tutta Terra Santa, & peregrinaggio del sacro monte Sinai, Compilata da verissimi autori*, Napoli 1563., 3v

¹⁶⁰ K. KUŽIĆ, *Hrvatska obala*, 491.

¹⁶¹ K. KUŽIĆ, *Hrvatska obala*, 510.

¹⁶² K. KUŽIĆ, *Hrvatska obala*, 515.

toga nekoliko dana. Danas sam na dan Sveta tri kralja, vidio vrlo debeli i već cvatući ružmarin, koji ovdje raste nezasaden na svim mjestima po polju. ...

(otok Lopud) ... ostali smo tu noć na otoku. Toga dana sam vidio bajamovo drvo u bujnome cvatu...¹⁶³

25. Jacques de Villamont, plemić, Bretagne?, 1589.:

(otok Rab) ... Ovaj Rab koji je sljedeći, nije tako velik, niti tako plodan kao prethodni, ali obiluje smokvama i drugim voćem u velikim količinama. ...¹⁶⁴

26. Johann van Kootwijk, doktor prava, Utrecht, 1598.:

(otoci Unije, Susak, Cres i Lošinj) ... Ovi su otoci ... od kojih prva dva sasvim pusta i nenastanjena, gdje više ima ovaca nego ljudi, služe za pašnjake. Ostala dva, napućenija i obrađenija, međusobno su bliska, a dijeli ih ljudskom rukom iskopan kanal i povezuje podignuti drveni most. Opseg im je sto i četrdeset tisuća koraka. Oba su bogata pašnjaka. Stoga obiluju mesom, mlijekom i vunom, i imaju jakog vina. Također imaju velike šume iz kojih šalju materijal u Veneciju radi gradnje galija ...¹⁶⁵

27. Kristof Harant z Polžic, plemić, Touškovo, 1598.:

(Mrčara, Lastovnjaci) ... predvečer opet nekoliko drugih, punih stijena, talijanski li scogli, latinski scopuli, pomorcima osobito u noćno doba vrlo nesigurnih ...¹⁶⁶

28. William Lithgow, plemić, Lanark, 1609.:

(Sv. Andrija viški) ... Budući da su siromašni Slavonci bili izmoreni i skapavali od gladi u svojim barkama, s osobitim trudom (jer smo imali tri dana utihe, što nije uobičajeno vidjeti u ovim morima) bili smo prisiljeni mirovati cijelu noć na neplodnom otoku Sv. Andriji. Ovaj otok ima opseg od četiri milje, ali nije nastanjen ...

(otok Palagruža) ... na južnoj strani ovog otoka nalazi se Palagruža, kamenito i neplodno mjesto. ...

(otok Korčula) ... Prostrana je za oboje – i za promet trgovačke robe koju imaju, kao i za odlično drvo koje tamo raste, od čega se grade mletački brodovi i galije. Otok ne manje ugodan koliko probitačan, ...

(otoci Šćedro i Sušac) ... Nastavljajući našu plovidbu, prošli smo otoke Pelješac, Šćedro i Sušac, koji pripadaju Dubrovačkoj Republici. Sva tri su dobro napućena i plodna, rađajući žitom, vinom i nekim rijetkim vrstama izvrsnog voća. ...¹⁶⁷

29. Peter Mundy, trgovac, Penryn, 1620.:

(otoci između Zadra i Osora) ... S mekim zapuhom vjetra išli smo uz obalu Dalmacije, stalno među malim otocima, vrlo kamenitima i neplodnima, kao što je izgledalo i kopno. ...¹⁶⁸

30. Georg Christoph od Neitzschitza, plemić, Stöckelberg, 1630.:

(poluotok Luštica) ... Zato što je na lijevo od ulaza u tu luku ili pristanište bilo jedno lijepo, zeleno i šumovito brdo, nastojali smo nekoliko puta (otići) tamo i zabaviti se, a također i opskrbiti se drvom za kuhanje na brodu. ...

1636.: (rovinjski otoci) ... Usput, ali prije nego smo još došli do Rovinja, prošli smo uz Vrsar koji pripada papi. Na lijevu ruku smo projedrili uz nekoliko školjčica, obraslih s nešto grmova, a navečer smo nakon toga ostavili na lijevu ruku Pulske polje ...

(otok Premuda) ... Inače je to mjesto sasvim kamenito i obraslo zelenim grmljem, posebno mirtom, kako je zovu stanovnici. Ona nije neslična našoj zelenici, samo što ima jedan posve ljubak i jak miris koji se može izdaleka namirisati. Baš tu smo se ponovo opskrbili svježom vodom i zelenim granjem kojeg smo odsjekli. ...

(otok Molat) ... Ta luka, okružena malim brdašcima i otocima obraslima zelenim grmljem, bolja je od one u Premudi, koja nije tako okružena. ...

¹⁶³ K. KUŽIĆ, *Hrvatska obala*, 520.

¹⁶⁴ Jacques de VILLAMONT, *Les voyages du Sr. de Villamont, divisez ent trois livres*, Arras 1606., 206.

¹⁶⁵ Johann van KOOTWIJK, *Itinerarium hierosolymitanum et syriacum*, Antwerpen 1598., 12.

¹⁶⁶ Kristof HARANT Z POLŽIC, *Cesta z království Českého do Benátek I.*, Praha 1854., 51.

¹⁶⁷ William LITHGOW, *The Total Discourse of the Rare Adventures, and Painefull Peregrinations of long Nineteene Yeares Travayles, from Scotland, to the most Famous Kingdomes in Europe, Asia, and Affrica*, Glasgow 1906., 47-49.

¹⁶⁸ Peter MUNDY, *The Travels of Peter Mundy in Europe and Asia, 1608-1667.*, Cambridge 1907., 88.

(otok Šipan?) ... Zbog toga smo se morali zadržati u luci, jer se brod i u luci jako ljuljao od valova, a ovoga dana smo se ponovo opskrbili drvom na obližnjem otoku. ...¹⁶⁹

LITERATURA

1. ÁGOSTON, Gábor, MASTERS, Bruce, *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, New York 2009.
2. *Allgemeine deutsche Biographie* 27, Leipzig 1888.
3. BEDALOV, Marija, Prilog flori otoka Šolta, *Acta Botanica Croatica* 48, Zagreb 1989.
4. BÉRENGER, Adolfo di, *Saggio storico della legislazione veneta forestale dal sec. VII al XIX*, Venezia 1863.
5. *Biographie nationale* 11, Bruxelles 1891.
6. *Biographie nationale* 12, Bruxelles 1893.
7. BORDONE, Benedetto, *Libro di Benedetto Bordone Nel qual si ragiona de tutte l'Isole del mondo con li lor nomi antichi & moderni, historie, fauole, & modi del loro uiuere, & in qual parte del mare stanno, & in qual parallelo & clima giacciono*, Venezia, N. d'Aristotile detto Zoppino, 1528.
8. BREIDENBACH, Bernhard von, *Die heyligen reyßen gen Jherusalem zuo dem heiligen grab*, Mainz 1486., u: Bayerische Staatsbibliothek, München, <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bsb:12-bsb00051699-1>
9. BRITVEC, Mihaela, LJUBIČIĆ, Ivica, ŠIMUNIĆ, Rosana, Medonosno bilje kamenjarskih pašnjaka otoka Krka, Cresa i Paga, *Agronomski glasnik* LXXV/1, Zagreb 2013.
10. CAMOCIO, Giovanni Francesco, *Isole famose porti, fortezze, e terre maritime sottoposte alla Ser.ma Sig.ria di Venetia*, Venezia 1571., u: Bayerische Staatsbibliothek, München, <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bsb:12-bsb00003944-5>
11. CAMOCIO, Giovanni Francesco, *Isole famose porti, fortezze, e terre maritime sottoposte alla Ser.ma Sig.ria di Venetia*, Venezia 1574. u: <http://eng.travelogues.gr/collection.php?view=145>
12. COUDERC, Camille, *Journal de voyage da Jérusalem de Louis de Rochechouart évêque de Saintes (1461)*, Revue de l'Orient Latin I., Paris 1893.
13. CREMA, Antonio da, *Itinerario al Santo Sepolcro 1486*, Pacini editore, Pisa 1996.
14. DIVERSIS, Filip de, *Opis slavnoga grada Dubrovnika*, prev. Zdenka Janeković-Römer, Zagreb, Dom i svijet, 2004.
15. DOURSTHER, Horace, *Dictionnaire universel des poids et mesures anciens et modernes*, Bruxelles 1840.
16. DUPLANČIĆ LEDER, Tea, UJEVIĆ, Tin, ČALA, Mendi, Coastline length and areas of islands in the Croatian part of the Adriatic Sea determined from the topographic maps at the scale of 1:25 000, *Geoadria* 9/1, Zadar 2004.
17. DUTHILLŒUL, Hippolyte-Romain, *Voyage de Jacques le Saige de Douai a Rome, Notre-Dame-de-Lorette, Venise, Jérusalem et autres Saints lieux*, Adam d'Aubers, Douai 1851.
18. FORETIĆ, Vinko, *Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420.*, Zagreb, JAZU, 1940.
19. FORTIS, Alberto, *Put po Dalmaciji*, prev. M. Maras, Zagreb, Globus, 1984.
20. FORTIS, Alberto, *Saggio d'osservazioni sopra l'isola di Cherso ed Osero*, Venezia, Gaspare Storti, 1771.
21. FORTIS, Alberto, *Travels Into Dalmatia: Containing General Observations on the Natural History of that Country and the Neighboring Islands*, London, J. Robson, 1778.
22. FORTIS, Alberto, *Viaggio in Dalmazia, Volume secondo*, Venezia, Alvise Milocco, 1774.
23. FUSKO, Paladije, *De situ orae Illyrici / Opis obale Ilirika*, prev. Bruna Kuntić-Makvić, Zagreb, Latina et graeca, 1990.
24. GASSOT, Jacques, *Le Discours du voyage de Venise a Constantinople, contenant la querele du grand Seigneur contre le Sophi : avec elegante description de plusieurs lieux, villes, et Citez de la Grece, et choses admirables en icelle*, Antoine le Clerc, Paris 1550.
25. GLAMUZINA, Martin, GLAMUZINA, Nikola, Suvremena geografska problematika otoka Lopuda i Koločepa, *Geoadria* 4, Zadar 1999.
26. HARANT Z POLŽIC, Kristof, *Cesta z království Českého do Benátek I.*, u Františka Řivnače, Praha 1854.
27. HASIŠTEINSKY, Jan, *Putování k Svatému hrobu*, prir. Ferdinand Strejček, Praha 1902.
28. HEĆIMOVIĆ, Marija, Prikaz i analiza flore otoka Šipana, *Acta Botanica Croatica* XL, Zagreb 1981.
29. HEĆIMOVIĆ, Marija, HEĆIMOVIĆ, Stipe, Prikaz i analiza flore otoka Lopuda, *Acta Botanica Croatica* XLV, Zagreb 1986.
30. HEĆIMOVIĆ, Stipe, Flora otoka Lokruma, Bobare i Mrkana, *Acta Botanica Croatica* XLI, Zagreb 1982.
31. HEKTOROVIĆ, Petre, Ribanje i ribarsko prigrivanje, u: Djela Petra Hektorovića, Zagreb, JAZU, 1986.

¹⁶⁹ K. KUŽIĆ, *Hrvatska obala*, 550., 553., 556.

32. HERKOV, Zlatko, Prinosi za upoznavanje naših starih mjera za dužinu i površinu, *Zbornik Historijskog zavoda JAZU* 8, Zagreb 1977.
33. HORVATIĆ, Stjepan, Novi prilog poznavanju primorske vegetacije gariga i kamenjarskih pašnjaka, *Acta Botanica Croatica* 20-21., Zagreb 1962.
34. JASPRICA, Nenad, KOVAČIĆ, Sanja, RUŠČIĆ, Mirko, Flora and Vegetation of Sveti Andrija Island, Southern Croatia, *Natura Croatica* 15/1-2, Zagreb 2006.
35. JEDLOWSKI, Dušan, Dokumenti iz 1646. i 1681. godine o prvoj korporaciji korisnika drveta u Blatu na Korčuli, *Šumarski list* 89/2, Zagreb 1965.
36. KYRIACUS Anconitanus, *Kyriaci Anconitani Itinerarium*, Firenze 1742.
37. KNEZOVIĆ, Marin, Šuma i šumsko drveće u hrvatskim ranosrednjovjekovnim ispravama – činitelj koji nedostaje, *Ekonomika i ekohistorija* 4, Zagreb 2008.
38. *Korčulanski statut – Statut grada i otoka Korčule*, prev. Antun Cvitanić, Split, Književni krug, 1995.
39. KOSTRENIĆ, Marko, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* I., Zagreb 1967.
40. KOOTWIJK, Johann van, *Itinerarium hierosolymitanum et syriacum*, Apud Hieronymum Verdussium, Antwerpen 1598.
41. KOZLIČIĆ, Mithad, *Kartografski spomenici hrvatskoga Jadrana*, Zagreb, AGM, 1995.
42. KOZLIČIĆ, Mithad, Adriatic Sea Routes from the Antiquity to the Early Modern Age, *Histria antiqua* 21, Pula 2012.
43. KRKLEC, Kristina, LJUBENKOV, Igor, BENZA, Aleksandra, Prirodni resursi otoka Korčule, *Geoadria* 16/1, Zadar 2011.
44. KUŽIĆ, Krešimir, *Hrvatska obala u putopisima njemačkih hodočasnika XIV.-XVII. st.*, Književni krug, Split 2013.
45. KUŽIĆ, Krešimir, Otok Jabuka u bilješkama putnika na Jadranu od 14. do 17. stoljeća – ime i izgled, *Geoadria* 20/2, Zadar, 2016.
46. *Lastovski statut*, prev. Antun Cvitanić, Split, Književni krug, 1994.
47. LITHGOW, William, *The Total Discourse of the Rare Adventures, and Painefull Peregrinations of long Nineteene Yeares Travayles, from Scotland, to the most Famous Kingdomes in Europe, Asia, and Affrica*, James MacLehose and Sons, Glasgow 1906.
48. LUČIĆ, Ivan, *O kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske*, prev. Bruna Kuntić-Makvić, Zagreb, Latina et graeca – VPA, 1986.
49. LJUBIĆ, Šime, Commissiones et relationes Venetae II., *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* 8, Zagreb 1877.
50. MAGAJNE, Marina, *Samonikla i uresna flora otoka Sv. Klement (Pakleni otoci)*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Zagreb 2010.
51. MAGAŠ, Damir, Molat. Prilog geografskim istraživanjima u zadarskoj regiji, *Radovi Zavoda JAZU u Zadru* XXVII-XXVIII, Zadar 1981.
52. MAGAŠ, Damir, FARIČIĆ, Josip, SURIĆ, Maša, Prirodno-geografska obilježja otoka Premude u zadarskom arhipelagu, *Geoadria* 4, Zadar 1999.
53. MAGAŠ, Damir, FARIČIĆ, Josip, SURIĆ, Maša, Elafitsko otočje – fizičko-geografska obilježja u funkciji društveno-gospodarskog razvitka, *Geoadria* 6, Zadar 2001.
54. MAGAŠ, Damir, FARIČIĆ, Josip, Geografske osnove razvitka otoka Ugljana, *Geoadria* 5, Zadar 2000.
55. MAGAŠ, Damir, FARIČIĆ, Josip, Problemi suvremene socio-geografske preobrazbe otoka Oliba, *Geoadria* 7/2, Zadar 2002.
56. MAGAŠ, Damir, BRKIĆ VEJMEKLA, Jadranka, Prirodno-geografska obilježja otoka Silbe, u: Otok Silba – prirodno i kulturno blago, Sveučilište u Zadru, Zadar 2013.
57. MAGAŠ, Damir, Utjecaj geografskog položaja i prirodno-geografske osnove na razvoj otoka Vira, u: *Otok Vir*, ur. D. Magaš, Sveučilište u Zadru – Općina Vir, Zadar 2016.
58. MÉNILGLAISE, Godefroy, *Voyage de Georges Lengherand, mayeur de Mons en Haynaut, a Venise, Rome, Jérusalem, Mont Sinaï & le Kayre, – 1485-1486*, Mons, Masquillier & Dequesne, 1861.
59. MILOVIĆ, Milenko, PANDŽA, Marija, A Contribution to the Vascular Flora of the Šibenik Archipelago Islands (Dalmatia, Croatia), *Natura Croatica* 19/1, Zagreb 2010.
60. MILOVIĆ, Milenko, KOVAČIĆ, Sanja, JASPRICA, Nenad, STAMENKOVIĆ, Vanja, Contribution to the Study of Adriatic Island Flora: Vascular Plant Species Diversity in the Croatian Island of Olib, *Natura Croatica* 25/1, Zagreb 2016.
61. MITIS, Silvio, *Cherso ed Ossero sotto la Serenissima*, Parenzo, G. Coana & Figli, 1933.
62. MUNDY, Peter, *The Travels of Peter Mundy in Europe and Asia, 1608-1667*, University Press, Cambridge 1907.
63. NICOLICH, Matteo, *Storia documentata dei Lussini*, Rovigno, Antonio Coana, 1871.
64. NOVAK, Grga, Commissiones et relationes Venetae IV., *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* 47, Zagreb 1964.

65. NOVAK, Grga, Commissiones et relationes Venetae V., *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* 48, Zagreb 1966.
66. OSTOJIC, Ivan, *Benediktinci u Hrvatskoj II.*, Split 1964.
67. OSTOJIC, Ivan, *Benediktinci u Hrvatskoj III.*, Split 1965.
68. PAVLETIC, Zinka, Analiza flore otoka Sveva, *Acta Botanica Croatica* 38, Zagreb 1979.
69. PAVLETIC, Zinka, Odras klime na biljni svijet Palagruže, *Zbornik Palagruža – jadranski dragulj*, Radovi sa simpozija u Splitu 28-30. lipnja 1995. godine, ur. Milan Hodžić, Hrvatska pomorska meteorološka služba – Hrvatsko meteorološko društvo Split – Matica Hrvatska Kaštela, Split – Kaštela 1996.,
70. PERICIC, Šime, Otok Maun u prošlosti, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 46, Zagreb 2004.
71. PREFÁT Z VLKANOVÁ, Oldřich, *Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestyny*, Vesmír, Praha 1947.
72. PRIBOJEVIĆ, Vinko, *De origine successibusque Slavorum / O podrijetlu i zgodama Slavena*, prev. Veljko Gortan, Zagreb, JAZU, 1951.
73. RAZZI, Serafino, *La storia di Raugia*, Lucca, Vincentio Busdraghi, 1595.
74. REGULA-BEVILACQUA, Ljerkica, ILIJANIĆ, Ljudevit, Analyse der Flora der Insel Mljet, *Acta Botanica Croatica* XLIII, Zagreb 1984.
75. ROGIĆ, Veljko, Rapska otočna skupina, *Geografski glasnik* 31, Zagreb 1969.
76. SCHEFER, Charles, Le voyage de la sainte cité de Hierusalem, Recueil de voyages et de documents pour servir à l'histoire de la géographie Depuis le XIIIe jusqu'à la fin du XVIe siècle II, Paris 1882.
77. SCHEFER, Charles, *Le Voyage de la Terre Sainte composé Par Maitre Denis Possot et achevé Par Messire Charles Philippe Seigneur de Champarmoy et de Granchamp*, Recueil de voyages et de documents pour servir à l'histoire de la géographie Depuis le XIIIe jusqu'à la fin du XVIe siècle XI, Paris 1890.
78. SMIČIKLAS, Tadija, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* II., Zagreb 1904.
79. SOKOLIĆ, Julijano, Otok Susak – mogućnosti revitalizacije; *Društvena istraživanja* 3/4-5(12-13), Zagreb 1994.
80. ŠARIĆ, Marko, Planine i morlački svijet u Dalmaciji: ekohistorijski osvrt, *Ekonomska i ekohistorija* 6/1, Zagreb 2010.
81. ŠIŽGORIĆ, Juraj, *De situ Illyriae et civitate Sibenici / O smještaju Ilirije i o gradu Šibeniku*, preveo Veljko Gortan, Šibenik, Muzej grada Šibenika, 1981.
82. TRINAJSTIĆ, Ivo, REGULA-BEVILACQUA, Ljerkica, Prilog poznavanju flore otoka Korčule, *Acta Botanica Croatica* XXVI-XXVII, Zagreb 1968.
83. TRINAJSTIĆ, Ivo, Prilog flori otoka Unija, *Acta Botanica Croatica* 47, Zagreb 1988.
84. TRINAJSTIĆ, Ivo, Vaskularna flora otoka Hvara, *Acta Botanica Croatica* 52, Zagreb 1993.
85. *Veliki atlas Hrvatske*, Zagreb, Mozaik knjiga, 2002.
86. VILLAMONT, Jacques de, *Les voyages du Sr. de Villamont, divisez ent trois livres*, Guillaume de la Riuere, Arras 1606.
87. VOLTERRA, Mešullam da, *Viaggio in Terra d'Israele*, prevela Alessandra Veronese, Luisè, Rimini, 1989.
88. VULCANO DELLA PADULA, Luigi, *Vera, et nuova descrizione di tutta Terra Santa, & peregrinaggio del sacro monte Sinai, Compilata da verissimi autori*, Gio. Maria Scotto, Napoli 1563.

SUMMARY

The author analyzed the excerpts from the 15th to 17th c. travelogues of European travellers, which mention forest or vegetation shroud on thirty-five Adriatic islands. The texts gave us a picture of the state of vegetation ranging from scarce vegetation to pastures, underbrush to high forests, including park surfaces. The real forests were found only on the islands of Cres, Lošinj and Korčula, while the remaining areas were underbrush and shrubbery. The plant species listed here were holm oak and pine, as well as evergreen shrub strawberry tree, myrtle wood and turpentine tree. The reasons for such vegetation are also explained.

Ekonomska i ekohistorija *Economic- and Ecohistory*

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic History and Environmental History

Tema broja / Topic

Iz povijesti šuma sjevernog i istočnog Jadrana
From the forest history of the northern and eastern Adriatic

Volumen XIV / Broj 14
Zagreb – Samobor 2018
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR – 10000 Zagreb
tel.: +385/1/4092-148, fax: +385/1/4092-879
sites.google.com/site/ekoekohist/

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Sunakladnik / Co-publisher:

Ekohistorijski laboratorij Centra za komparativnohistorijske i interkulturene studije
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
www.ffzg.unizg.hr; <http://ckhis.ffzg.unizg.hr/>

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:

Hrvoje Petrić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Moačanin,
Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Roksandić – president/predsjednik (Zagreb), Daniel Barić (Le Havre-Pariz, Francuska), Marija Benić Penava (Dubrovnik), Slaven Bertoša (Pula), Zrinka Blažević (Zagreb), Tatjana Buklijaš (Auckland, New Zealand), Ljiljana Dobrovšak (Zagreb), Goran Đurđević (Požega), Josip Faričić (Zadar), Borna Fürst Bjeliš (Zagreb), Boris Golec (Ljubljana, Slovenija), Hrvoje Gračanin (Zagreb), Paul Hirt (Tempe, SAD), Andrej Hozjan (Maribor, Slovenija), Egidio Ivetic (Padova, Italija), Silvije Jerčinović (Križevci), Karl Kaser (Graz, Austrija), Isao Koshimura (Tokio, Japan), Marino Manin (Zagreb), Christof Mauch (München, Njemačka), Kristina Milković (Zagreb), Ivan Mirnik (Zagreb), Mirjana Morosini Dominick (Washington D.C., SAD), Géza Pálffy (Budimpešta, Mađarska), Daniel Patafta (Zagreb), Hrvoje Petrić (Zagreb), Lajos Rácz (Szeged, Mađarska), Gordan Ravančić (Zagreb), Marko Šarić (Zagreb), Mladen Tomorad (Zagreb), Jaroslav Vencalek (Ostrava, Češka), Milan Vrbanus (Slavonski Brod, Zagreb), Frank Zelko (Burlington, VT, SAD), Zlata Živaković Kerže (Osijek), Ivana Žebec Šilj (Zagreb)

UDK oznake članaka / Article's UDC markups:

Ivica Zvonar

Prijelom / Layout:

Saša Bogadi

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić, Vesna Vlahović-Štetić

ISSN 1849-0190 (Online)

ISSN 1845-5867 (Tisak)

Tisak / Print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2018.

Adresa uredništva / Mailing addresses:

Hrvoje Petrić (editor/urednik)
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: hrvoje.petric@ffzg.hr
ili Vinka Vošickog 5, HR-48000 Koprivnica

Tiskano uz potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja RH

Print supported by Ministry of science and education of Republic of Croatia

Na naslovnici / Cover:

Greening Istria: San Donat, up the Mirna valley 2018 (Photo E. Johann)

Ekonomsku i ekohistoriju referiraju:

CAB Abstracts
HISTORICAL ABSTRACTS, ABC CLIO Library, Santa Barbara, California, USA
AMERICA: HISTORY AND LIFE, Washington, USA
JOURNAL OF ECONOMIC LITERATURE (JEL), Pittsburgh, USA
CENTRAL AND EASTERN ONLINE LIBRARY, Frankfurt am Main, Deutschland
ECONLIT – AMERICAN ECONOMIC ASSOCIATION, Nashville, USA